

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΦΑΡΜΟΣΜΕΝΗ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

«Αφιξιακές Δομές (Arrival Infrastructures):

**Η περίπτωση των μεταναστών από την πρώτην
Σοβιετική Ένωση**

**«Arrival Infrastructures: the case of immigrants
from the Former Soviet Union»**

Μεταπτυχιακός Φοιτητής: Δημητριάδης Δημήτριος

Επιβλέπων Καθηγητής: Αρβανιτίδης Πασχάλης

Βόλος 2022

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω όλους τους συμμετέχοντες στην έρευνά μου, για το χρόνο που αφιέρωσαν να μου αφηγηθούν και να μου αποκαλύψουν την «διαδρομή» τους προς την Ελλάδα αλλά και τις δυσκολίες που αντιμετώπισαν κατά τα αρχικά χρόνια της εγκατάστασης τους. Χάρη στις πληροφορίες τους και την περιγραφή της ζωής τους μπόρεσα να υλοποιήσω την συγκεκριμένη έρευνα.

Τον καθηγητή μου, κ. Πασχάλη Αρβανιτίδη, θέλω να τον ευχαριστήσω ιδιαίτερα, χάρη σε αυτόν και την καθοδήγησή του μπόρεσα να αντιληφθώ το βάθος των κοινωνιολογικών εννοιών και να ολοκληρώσω την συγγραφή της έρευνας αυτής.

Ευχαριστίες θα ήθελα επίσης να εκφράσω προς όλους τους Καθηγητές του Προγράμματος Σπουδών, για τον ζήλο που έδειξαν και την ευκαιρία για εξέλιξη και μάθηση που μου προσέφεραν.

Τους φίλους και συγγενείς παλιννοστούντες, προερχόμενους από πρώην Σοβιετική Ένωση που μου παρείχαν τις εμπειρίες τους.

Τέλος, ευχαριστώ την οικογένεια μου, για την αμέριστη στήριξη σε αυτό το πολύμηνο, καθημερινό έργο, γιατί χωρίς τη βοήθεια και την ηθική συμπαράσταση της δε θα μπορούσα να το ολοκληρώσω.

Για τον Στράτο..

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα διπλωματική διατριβή εξετάζει τις υποδομές άφιξης (Arrival Infrastructures) μεταναστών, έχοντας ως μελέτη περίπτωσης τους παλιννοστούντες Πόντιους από την πρώην ΕΣΣΔ. Αρχικά, στην εργασία παρουσιάζεται η έννοια των υποδομών άφιξης μεταναστών όπου γίνονται εννοιολογικές αποσαφηνίσεις και προσδιορίζονται τα χαρακτηριστικά της. Στη συνέχεια, γίνεται αναφορά στην ελληνική διασπορά και στους παλιννοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ και στην ποντιακή ταυτότητα. Στο εμπειρικό της κομμάτι η εργασία διερευνά τι προβλήματα συνάντησαν οι Πόντιοι παλιννοστούντες κατά τη διαδρομή τους και την εγκατάστασή τους, αν έγιναν αντικείμενο κοινωνικών ή οικονομικών διακρίσεων/αποκλεισμού, πως διαχειρίστηκαν τα προβλήματα που συνάντησαν, αν υπήρξαν θεσμικές/τυπικές δομές ή άτυπες δομές που τους βοήθησαν και αν υπάρχουν κάποια ιδιαίτερα κοινωνικά γνωρίσματα της κοινότητας που καθόρισαν την κοινωνική και χωρική τους κινητικότητα και ενσωμάτωση. Μέσα από την έρευνα αναδείχτηκε ότι οι Πόντιοι παλιννοστούντες αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα κυρίως στην αρχική φάση της εγκατάστασής τους τα οποία σχετίζονταν κυρίως με ζητήματα γραφειοκρατικά και επικοινωνίας (λόγω άγνοιας της ελληνικής γλώσσας) και λιγότερο με ζητήματα διακρίσεων. Εντούτοις φαίνεται πως ξεπέρασαν όλα τα εμπόδια με επιμονή, συνεργασία και αλληλεγγύη μεταξύ τους. Σήμερα αποτελούν μια διακριτή κοινότητα και προσπαθούν να διατηρήσουν τα έθιμα και τα ιδιαίτερα κοινωνικά τους γνωρίσματα. Είναι πολύ ευχαριστημένοι με τη ζωή τους στην Ελλάδα, δεν θέλουν ούτε το σκέφτονται να επιστρέψουν πίσω ή να φύγουν για άλλον τόπο και είναι περήφανοι που είναι Πόντιοι.

Λέξεις-κλειδιά: υποδομές άφιξης, μετανάστες, παλιννοστούντες, Πόντιοι

ABSTRACT

This diploma thesis examines the Arrival Infrastructures of immigrants, having as a case study the Pontius returnees from the Post-Soviet states. Initially, the paper presents the concept of immigrant arrival infrastructure where conceptual clarifications are made and its characteristics are determined. Then, reference is made to the Greek dispersion and returnees from the former USSR and the Pontians identity. In its empirical part, the paper investigates what problems the Pontians returnees encountered during their journey and settlement, if they were the object of social or economic discrimination/exclusion, how they managed the problems they encountered, if there were institutional/formal structures or informal structures that helped even if there are some special social characteristics of the community that determined their social and spatial mobility and integration. Through the research it emerged that the Pontian returnees faced some problems mainly in the initial phase of their settlement which were mainly related to bureaucratic and communication issues (due to ignorance of the Greek language) and less to issues of discrimination. However, it seems that they overcame all obstacles with perseverance, cooperation and solidarity with each other. Today they are a distinct community and try to preserve their customs and special social characteristics. They are very happy with their life in Greece, they do not want to go back or leave for another place and they are proud to be Pontians.

Keywords: arrival infrastructure, immigrants, returnees, Pontians

Δήλωση Φοιτητή

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ. 3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν, περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	2
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	4
ABSTRACT	5
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	7
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ	12
2.1 Υποδομές άφιξης μεταναστών	12
2.1.1 Υποδομές Άφιξης: Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις-Χαρακτηριστικά	12
2.1.2 Ο ρόλος του πλαισίου της γειτονιάς για την ένταξη και την πρόσβαση σε πόρους	14
2.1.3 Εμπειρική έρευνα ΑΙ μεταναστών	16
2.1.4 Συμπεράσματα	19
2.2 Παλινοστούντες από πρώην ΕΣΣΔ	20
2.2.1 Η ελληνική διασπορά στην πρώην Σοβιετική Ένωση και η ποντιακή ταυτότητα	20
2.2.2 Προβλήματα ενσωμάτωσης παλινοστούντων Ποντίων	22
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ	26
3.1 Σκοπός	26

3.2	Συμμετέχοντες έρευνας.....	26
3.3	Μέθοδος και εργαλεία συλλογής δεδομένων	28
3.4	Διαδικασία συλλογής δεδομένων	29
3.5	Θεματική ανάλυση	30
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ.....		35
4.1	Κίνητρα και δυσκολίες μετανάστευσης στην Ελλάδα	35
4.2	Υποδομές άφιξης και δυσκολίες εγκατάστασης	39
4.3	Διαβίωση, κοινωνική και επαγγελματική εξέλιξη.	54
4.4	Ικανοποίηση και μελλοντικές σκέψεις.	60
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....		64
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....		68
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ		73

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ελληνική διασπορά στην πρώην Σοβιετική Ένωση αποτέλεσε έναν διασκορπισμένο πληθυσμό με διαφορετική προέλευση. Η πολυπληθέστερη ομάδα περιλάμβανε τους Πόντιους Έλληνες που μετανάστευσαν από διάφορες περιοχές των ποντιακών εδαφών. Οι Έλληνες του Πόντου εγκατέλειψαν τον τόπο τους κατά διαδοχικά κύματα από τις αρχές του 19ου αιώνα μέχρι τα τραγικά γεγονότα κατά τη διάρκεια και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Την τελευταία αυτή περίοδο, οι περισσότεροι κατέφυγαν είτε στη Ρωσία, εντασσόμενοι σε παλαιότερες ποντιακές μεταναστεύσεις είτε στην Ελλάδα στο πλαίσιο της αναγκαστικής ανταλλαγής πληθυσμών που ακολούθησε τον ελληνοτουρκικό πόλεμο. Κατά την πορεία τους στην Ελλάδα αλλά και κατά τη φάση εγκατάστασης και αργότερα, οι Πόντιοι παλιννοστούντες ήρθαν αντιμέτωποι με μια σειρά δυσκολιών, τις οποίες σε ένα βαθμό κατάφεραν να διαχειριστούν και να επιβιώσουν κάνοντας χρήση τόσο των τυπικών θεσμών και υποδομών που υπάρχουν όσο και των άτυπων δικτύων και δομών που ανέπτυξαν.

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής διατριβής είναι να μελετήσει το Αφιξιακό Πλαίσιο (Arrival Infrastructures, AI) των Ποντίων παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ. Ένα AI αποτελεί σύνθεση επισήμων αλλά και ανεπίσημων δομών και θεσμών στον τόπο άφιξης με τα οποία οι εισερχόμενοι αλληλεπιδρούν και έτσι διαμορφώνεται η μελλοντική τους χωρική και κοινωνική κινητικότητα και ταυτότητα (Hanhörster & Wessendorf, 2020). Το AI συνδέει τους νεοεισερχόμενους με τον τόπο άφιξης, αλλά το κάνει με συγκεκριμένους τρόπους που αντικατοπτρίζουν το ευρύτερο καθεστώς μετανάστευσης, τους θεσμούς υποστήριξης και ενσωμάτωσης. Το τοπικό περιβάλλον και την πολιτική οικονομία του τόπου υποδοχής αλλά και την ποικιλομορφία των αυτογενών δράσεων και πρακτικών των ίδιων των υποκειμένων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα που αναμένεται να απαντηθούν από την έρευνα είναι τα εξής:

1. Τι προβλήματα συνάντησαν οι Πόντιοι παλινοστούντες κατά τη διαδρομή τους μέσα στην Ελλάδα;
2. Έγιναν αντικείμενο κοινωνικών ή οικονομικών διακρίσεων/αποκλεισμού, και αν ΝΑΙ σε ποια φάση της εγκατάστασης τους;
3. Πως διαχειρίστηκαν/αντιμετώπισαν τα προβλήματα που συνάντησαν κατά την εγκατάσταση τους; Υπήρξαν θεσμικές/τυπικές δομές που τους βοήθησαν; Υπήρξαν άτυπες δομές που τους βοήθησαν; Τι μηχανισμούς και δομές ανέπτυξαν οι ίδιοι για να ανταπεξέλθουν;
4. Υπάρχουν κάποια ιδιαίτερα κοινωνικά γνωρίσματα της κοινότητας (στάσεις, συμπεριφορές, νόρμες, αντιλήψεις, συνήθειες, κοινωνικές αξίες, ήθη, κτλ) που τους βοήθησαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που συνάντησαν;

Για να ρίξει φως στα παραπάνω ερωτήματα η εργασία χρησιμοποιεί ποιοτική έρευνα αντλώντας δεδομένα μέσα από οκτώ ημιδομημένες συνεντεύξεις που έγιναν με πόντιους παλινοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ, κατά την περίοδο μεταξύ Απριλίου και Ιουλίου 2022. Η ανάλυση των συνεντεύξεων πραγματοποιείται με τη μέθοδο της θεματικής ανάλυσης η οποία είναι μια εύχρηστη μέθοδος που χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα.

Η επιλογή αυτής της ερευνητικής προσέγγισης στηρίζεται στη δυνατότητα που παρέχει για εις βάθος διερεύνηση των αντιλήψεων και απόψεων των συμμετεχόντων, αξιοποιώντας τα ξεχωριστά βιώματα και τις αντίστοιχες ιδέες κάθε ατόμου.

Η παρούσα εργασία αποτελείται από πέντε επιμέρους κεφάλαια. Μέτα την εισαγωγή όπου αναφέρεται ο σκοπός της εργασίας, τα ερευνητικά ερωτήματα και η δομή της, υπάρχει το κεφάλαιο της βιβλιογραφικής ανασκόπησης όπου γίνεται αναφορά στις υποδομές άφιξης μεταναστών, στην ένταξη και την πρόσβαση σε πόρους των μεταναστών με εστίαση στους

παλιννοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ. Το τρίτο κεφάλαιο περιλαμβάνει τη μεθοδολογία της έρευνας που ακολούθησε η εργασία και αναφέρει το σκοπό, τους συμμετέχοντες στην έρευνα, τη μέθοδο, το εργαλείο και τη διαδικασία συλλογής δεδομένων και το τρόπο ανάλυσης τους. Στο τέταρτο κεφάλαιο της εργασίας παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της έρευνας, ενώ το τελευταίο κεφάλαιο περιλαμβάνει τα συμπεράσματα στα οποία καταλήγει η εργασία, καθώς και προτάσεις για μελλοντική έρευνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ

2.1 Υποδομές άφιξης μεταναστών

2.1.1 Εννοιολογικές αποσαφηνίσεις- Χαρακτηριστικά

Πολλές περιοχές αφίξεων χαρακτηρίζονται από υψηλή πυκνότητα κοινωνικών δικτύων, που είτε συνδέουν το περιβάλλον της χώρας υποδοχής και της χώρας προέλευσης είτε δημιουργούν δεσμούς με άλλα αστικά περιβάλλοντα (Saunders, 2011).

Η ιδέα του Αφιξιακού Πλαισίου (AI) βασίζεται στην έννοια των υποδομών μετανάστευσης των Xiang και Lindquist (2014, σελ 124), η οποία ορίζεται ως «οι συστηματικά αλληλένδετες τεχνολογίες, θεσμοί και φορείς που διευκολύνουν και συντηρούν την κινητικότητα» την εγκατάσταση και την ενσωμάτωση των μεταναστών. Οι υποδομές περιλαμβάνουν, για παράδειγμα, κόμβους πληροφοριών, (όπως επιχειρήσεις που διευθύνονται από μετανάστες, τζαμιά, συλλόγους), που συχνά δημιουργούνται από άτομα που τα ίδια έχουν μεταναστευτικό υπόβαθρο (Schmiz & Kitzmann, 2017). Είναι σημαντικό ότι τα AI περιλαμβάνουν επίσης άτομα που αναλαμβάνουν καθοριστικό ρόλο στην εγκατάσταση νεοφερμένων και αναφέρονται ως «μεσίτες μεταναστών». Η έννοια βασίζεται στον ορισμό των Lindquist, Xiang και Yeoh (2012, σελ 7) για τους «μεσίτες» ως «σύνδεσμος που μεσολαβεί», όπως, για παράδειγμα μεταξύ ενός νεοφερμένου και εργοδότη.

Η έρευνα σχετικά με το AI σε περιοχές με υψηλό πληθυσμό μεταναστών έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια (Meeus et al., 2019). Παρέχοντας πόρους και υπηρεσίες για νεοεισερχόμενους, περιστασιακή εργασία και πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή στέγαση, οι γειτονιές αφίξεων προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες για τους μετανάστες να αποκτήσουν μια δική τους «έδρα» στη νέα τους χώρα. Συχνά, η διαμεσολάβηση στην παροχή νέων θέσεων εργασίας και στέγασης υπερβαίνει τα ομοεθνοτικά δίκτυα, και συμβαίνει μεταξύ παλαιότερων μεταναστών και νεοφερμένων. Οι τρέχουσες μελέτες σε περιοχές αφίξεων στη Γερμανία και το Βέλγιο επιβεβαιώνουν τον

ειδικό ρόλο των ΑΙ που προσφέρουν στους νεοφερμένους απρόσκοπτη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης (Schillebeeckx et al., 2019). Οι μετανάστες σε τέτοιες περιοχές απολαμβάνουν την υποστήριξη παλαιότερων μεταναστών με τη μορφή κοινωνικών δικτύων και τοπικών υποδομών (π.χ. επιχειρήσεις που διευθύνονται από μετανάστες). Τέτοια δίκτυα μερικές φορές διευκολύνουν επίσης την πρόσβαση σε πόρους (όπως θέσεις εργασίας, κέντρα παροχής συμβουλών ή θρησκευτικά ιδρύματα) που βρίσκονται εκτός της περιοχής εγκαταστάσεις των μεταναστών.

Πρόσφατη έρευνα έδειξε μορφές αλληλεγγύης μεταξύ εγκατεστημένων και εισερχόμενων μεταναστών, αποκαλύπτοντας πώς οι νεοεισερχόμενοι χρησιμοποιούν συχνά την τεχνογνωσία των προηγούμενων μεταναστών σχετικά με την πρόσβαση σε υπηρεσίες, τη στέγαση και τις θέσεις εργασίας και τη γνώση τους αναφορικά με το νομικό πλαίσιο, διευκολύνοντας έτσι την εγκατάσταση και ενσωμάτωσή τους (Wessendorf & Phillimore, 2019). Αυτά τα ευρήματα επισημάνουν την ύπαρξη άτυπων δομών που παρέχονται από εγκατεστημένα άτομα ή ομάδες, στο χώρο της παροχής εργασίας, που επίσης θεωρούνται ΑΙ (Hall et al., 2017). Σε μεγάλο βαθμό διαμορφωμένα από δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης και μορφές κοινωνικού κεφαλαίου, τέτοια ΑΙ εξαρτώνται από τη φύση των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ των κατοίκων, των παλαιότερων μεταναστών και των νεοφερμένων.

Ενώ, από τη φύση της, η έννοια των ΑΙ εστιάζει στην ύπαρξη των πόρων άφιξης και εγκατάστασης (δηλαδή, η φυσική παρουσία τέτοιων υποδομών), η κινητικότητα και τα ποσοστά εγκατάστασης που εντοπίζονται στις περιοχές αφίξεων σημαίνουν επίσης ότι οι ΑΙ συχνά υπερβαίνουν τα στενά όρια μιας γειτονιάς (Hanhörster & Weck, 2016), ενώ μπορεί να έχουν άυλη μορφή και να αφορούν τον ψηφιακό κόσμο.

Τα ψηφιακά αυτά δίκτυα σε καμία περίπτωση δεν εξαλείφουν τη σημασία της προσωπικής επαφής, αλλά αντιθέτως συμπληρώνουν αυτές τις επαφές και βοηθούν να δημιουργηθούν περισσότερες ευκαιρίες για τοπική ενσωμάτωση (Hsiao & Dillahunt, 2018· Sametipour, 2017), υποστήριξη και

βοήθεια για την αντιμετώπιση καθημερινών καταστάσεων που συνεχίζει να παρέχεται στο άμεσο περιβάλλον. Αυτό ισχύει όχι μόνο για ομάδες χαμηλού εισοδήματος αλλά και για μετανάστες υψηλής ειδίκευσης (Plickert et al., 2007).

Ένας αυξανόμενος όγκος βιβλιογραφίας εξετάζει τις κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται σε αστικές περιοχές που χαρακτηρίζονται από συνεχή μετανάστευση. Μελέτες για την «καθημερινή πολυπολιτισμικότητα» (Wise & Velayutham, 2009) έχουν επικεντρωθεί σε ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών σχέσεων που οι άνθρωποι αναπτύσσουν, απεικονίζοντας νέες μορφές ένταξης και αποκλεισμού σε τέτοια πλαίσια (Noble, 2009; Wessendorf, 2019; Wise, 2009). Ενώ αυτές οι μελέτες εξέτασαν γενικότερα την κοινωνική ζωή σε μεμονωμένες περιπτώσεις και διαφορετικές περιοχές, πρόσφατες εργασίες για τις περιοχές άφιξης και τα ΑΙ διερεύνησαν πιο συγκεκριμένα πώς οι συνθήκες μακροπρόθεσμης μετανάστευσης διαμορφώνουν τις διαδικασίες άφιξης και, πιθανώς, εγκατάστασης των νεοφερμένων. Πολλές περιοχές αφίξεων χαρακτηρίζονται από υψηλή πυκνότητα κοινωνικών δικτύων, που συνδέουν το περιβάλλον της χώρας υποδοχής και της χώρας αναχώρησης ή δημιουργούν δεσμούς με άλλα αστικά περιβάλλοντα (Saunders, 2011). Έτσι, οι περιοχές αφίξεων μπορούν επίσης να περιγραφούν ως κόμβοι εντός των πόλεων όπου μπορεί να βρεθεί συγκέντρωση πόρων που διευκολύνουν και πριμοδοτούν νέες αφίξεις. Μπορούν να παρέχουν στους νεοφερμένους κοινωνικά δίκτυα για πρόσβαση σε κοινωνικούς πόρους καθώς και στέγαση και εργασία (Hans et al., 2019). Επιπλέον, επιτρέπουν δεσμούς με τις χώρες καταγωγής, για παράδειγμα μέσω υφιστάμενων υποδομών για τη μεταφορά αγαθών ή πληροφοριών, όπως γραφεία μεταφοράς χρημάτων, Ίντερνετ καφέ κ.λ.π.

2.1.2 Ο ρόλος του τοπικού πλαισίου

Οι διαδικασίες και οι προκλήσεις της ένταξης των μεταναστών συνδέονται με το τοπικό περιβάλλον και αναφέρεται ως «επιδράσεις

γειτονίας» ή «επιπτώσεις πλαισίου». Ειδικότερα, το πλαίσιο της γειτονιάς δεν αναφέρεται μόνο στα χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τους κατοίκους και τα νοικοκυριά, αλλά στο ευρύτερο περιβάλλον σαν μία ξεχωριστή οντότητα, το οποίο επηρεάζει σημαντικά τη ζωή, την κινητικότητα και την ενσωμάτωση (Van Ham & Manley, 2012).

Οι περισσότερες έρευνες για τις επιπτώσεις πλαισίου εξετάζουν κυρίως τις αρνητικές επιπτώσεις της γειτονιάς. Πολυάριθμες εμπειρικές μελέτες - πολλές σε πόλεις των ΗΠΑ - έχουν εντοπίσει μια αρνητική επίδραση των γειτονιών που χαρακτηρίζονται από φτώχεια και κοινωνικά προβλήματα στους κατοίκους τους (Galster & Sharkey, 2017). Πολλές μελέτες των επιπτώσεων πλαισίου εξετάζουν συγκεκριμένα τρεις παράγοντες που διαμορφώνουν την πρόσβαση στους πόρους: α) τις φυσικοχωρικές δομές και τον βαθμό στον οποίο οι υποδομές (όπως πάρκα, σχολεία ή κοινωνικές υπηρεσίες) είναι προσβάσιμες για τους κατοίκους, β) την ευνοϊκότητα ενός περιβάλλοντος για τη δημιουργία επαφών και κοινωνικών δικτύων, και γ) αποτελέσματα που καθορίζονται από τον συμβολικό ρόλο και την εικόνα της γειτονιάς και το σχετικό ερώτημα ως προς τον βαθμό που οι κάτοικοι μπορούν να αναπτύξουν την αίσθηση του ανήκειν και υπερηφάνεια που ζουν σε μια περιοχή (Galster & Sharkey, 2017). Επιπτώσεις πλαισίου βρέθηκαν παρομοίως σε ευρωπαϊκές γειτονιές (οι οποίες σημαντικά λιγότερο εθνοτικά και κοινωνικά διαχωρισμένες από τις αντίστοιχες των ΗΠΑ), αν και σε μικρότερο βαθμό και με μερικές φορές αντιφατικά ευρήματα (Van Ham & Manley, 2012). Τα συμπεράσματα διαφέρουν ανάλογα με την επιλεγμένη χωρική κλίμακα, η κοόρτη που παρατηρήθηκε, τη μεθοδολογία που επιλέχθηκε και τη διάρκεια της παρατηρούμενης περιόδου (Hans et al., 2019). Οι περισσότερες έρευνες για τις επιπτώσεις του πλαισίου εξετάζουν κυρίως τα ελλείμματα, αναλύοντας πρωτίστως τις αρνητικές επιπτώσεις της γειτονιάς.

Ένα από τα κύρια προβλήματα με την έρευνα σχετικά με τις επιπτώσεις πλαισίου είναι ότι αυτές οι επιδράσεις παρουσιάζονται γενικά στο πλαίσιο της κατανόησης μιας γειτονιάς ως χωρικά περιορισμένου «χώρου» (Van Kempen & Wissink, 2014). Θεωρείται έτσι ότι η γειτονιά και οι τοπικοί

πόροι της παίζουν σημαντικό ρόλο στον καθορισμό της κοινωνικής κινητικότητας των κατοίκων της. Ωστόσο, αυτή η εστίαση στο άμεσο περιβάλλον δεν λαμβάνει επαρκώς υπόψη την τρέχουσα πραγματικότητα, τις πρακτικές και τις κοινωνικές της σχέσεις, οι οποίες γίνονται όλο και πιο διατοπικές και διακρατικές. Οι μετανάστες συχνά αξιοποιούν πόρους που υπερβαίνουν τη γειτονιά, για παράδειγμα μέσω των μέσων κοινωνικής δικτύωσης, κάνοντας χρήση διεθνικών δικτύων που τους επιτρέπουν να συμμετέχουν σε ό,τι συμβαίνει τόσο στη χώρα καταγωγής τους όσο και στη χώρα υποδοχής (Glick Schiller & Çağlar, 2009· Sametipour, 2017). Οι μελέτες επισημαίνουν επίσης την αύξηση των προσωρινών μορφών μετανάστευσης, παράγοντας που επηρεάζει τις πρακτικές εντοπισμού των μεταναστών και κατά συνέπεια την ανάπτυξη των δικτύων τους (Faist, 2015). Τέτοιες δυναμικές δείχνουν ότι οι δραστηριότητες δικτύωσης των μεταναστών δεν περιορίζονται στο άμεσο περιβάλλον τους, αλλά βασίζονται σε ευρύτερα δίκτυα (Hanhörster & Weck, 2016). Έτσι, τόσο τα τοπικά όσο και τα διατοπικά και τα διακρατικά δίκτυα χρησιμεύουν ως περιβάλλοντα για την πρόσβαση σε πόρους. Ορισμένοι μάλιστα μελετητές αμφισβητούν εντελώς την έρευνα για το φαινόμενο της γειτονιάς επειδή τείνει να αγνοεί τους ευρύτερους δομικούς παράγοντες που οδηγούν στην κοινωνική ανισότητα και τη φτώχεια καταρχήν και δεν αντιμετωπίζει τις ελλείψεις στις επενδύσεις του κράτους, για παράδειγμα στην εκπαίδευση και την υποστήριξη πρόσβασης στην αγορά εργασίας (Slater, 2013).

2.1.3 Εμπειρικές μελέτες

Η έρευνα για τις διαδικασίες άφιξης και τις ΑΙ έχει αυξηθεί τα τελευταία χρόνια (Meeus et al., 2019). Παρέχοντας πόρους και υπηρεσίες για νεοεισερχόμενους (π.χ. διεθνής μεταφοράς χρημάτων), περιστασιακή εργασία σε τομείς χωρίς εξειδικευμένη γνώση (Kurtenbach, 2015) και πρόσβαση σε οικονομικά προσιτή στέγαση, οι γειτονιές αφίξεων προσφέρουν σημαντικές ευκαιρίες στους μετανάστες να αναπτυχθούν οικονομικά και κοινωνικά στη νέα τους χώρα. Χρησιμοποιώντας τη γειτονιά Kumkari της

Κωνσταντινούπολης ως παράδειγμα, η Biehl (2014) εξετάζει τα χαρακτηριστικά και τη δυναμική μιας «γειτονιάς αφίξεων», περιγράφοντάς την ως μια εξαιρετικά διαφοροποιημένη περιοχή που έχει γίνει σημείο αναφοράς για διαφορετικές ομάδες μεταναστών. Η περιοχή χαρακτηρίζεται από ανεπίσημες δομές, που προσφέρουν στους μετανάστες μια σειρά πόρων αφίξεων, όπως πρόσβαση σε στέγαση και στην αγορά εργασίας. Συχνά, η διαμεσολάβηση θέσεων εργασίας και στέγασης υπερβαίνει τα ομοεθνικά δίκτυα, τα οποία συμβαίνουν μεταξύ παλαιότερων μεταναστών και νεοφερμένων. Περεταίρω μελέτες σε περιοχές αφίξεων στη Γερμανία και το Βέλγιο επιβεβαιώνουν τον ειδικό ρόλο των τοπικών υποδομών αφίξεων που προσφέρουν στους νεοφερμένους απρόσκοπτη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης (Kurtenbach, 2015· Schillebeeckx, Oosterlynck, & deDecker, 2019). Οι μετανάστες σε τέτοιες γειτονιές απολαμβάνουν συχνά την βοήθεια από παλαιότερους μετανάστες με τη μορφή κοινωνικών δικτύων υποστήριξης. Τέτοια δίκτυα μερικές φορές διευκολύνουν επίσης την πρόσβαση σε πόρους (όπως θέσεις εργασίας, κέντρα παροχής συμβουλών ή θρησκευτικά ιδρύματα) που βρίσκονται εκτός της γειτονιάς.

Χρησιμοποιώντας το Antwerpen-Noord ως περίπτωση μελέτης τους, οι Schillebeeckx et al (2019) εξετάζουν τον βαθμό στον οποίο οι υποδομές αφίξεων παρέχουν πόρους για τους νεοφερμένους, δείχνοντας ότι η γειτονιά, εκτός από την προσφορά στέγης σε άτομα που βρίσκονται στο όριο της φτώχειας, παρέχει επίσης ευκαιρίες για άτυπη εργασία. Τέτοια δουλειά βρίσκουν οι νεοφερμένοι μέσω κοινωνικών δικτύων και με τη βοήθεια των ΜΚΟ. Οι συγγραφείς καταλήγουν στο συμπέρασμα ότι η χωρική συγκέντρωση μακροχρόνιων μεταναστών σε μια γειτονιά είναι ένας παράγοντας που προωθεί τις πιθανότητες των νεοφερμένων να εγκλιματιστούν στο νέο τους περιβάλλον. Πρόσφατη έρευνα έδειξε επίσης ενδιαφέρουσες μορφές αλληλεγγύης μεταξύ εγκατεστημένων και εισερχομένων μεταναστών, αποκαλύπτοντας πώς οι νεοεισερχόμενοι χρησιμοποιούν συχνά την τεχνογνωσία και την γνώση του νομικού συστήματος άλλων μεταναστών αντλώντας πληροφορίες σχετικά με την

πρόσβαση σε υπηρεσίες, για την έκδοση των απαιτούμενων νομιμοποιητικών εγγράφων και την απόκτηση στέγασης και απασχόλησης (Phillimore et al., 2018; Wessendorf & Phillimore, 2019). Σε μεγάλο βαθμό, διαμορφωμένες από τα δίκτυα κοινωνικής υποστήριξης και τις μορφές κοινωνικού κεφαλαίου, τέτοιες υποδομές εξαρτώνται από τη φύση των κοινωνικών σχέσεων μεταξύ μακροχρόνιων κατοίκων και νεοφερμένων.

Από τη φύση της η έννοια των υποδομών άφιξης εστιάζει στην φυσική παρουσία πόρων που διευκολύνουν την άφιξη και εγκατάσταση οι οποίοι μπορεί να υπερβαίνουν τα όρια της γειτονιάς (Hanhörster & Weck, 2016). Εμπειρικές μελέτες στη Γερμανία εξέτασαν τους κοινωνικούς δεσμούς που αναπτύχθηκαν σε ορισμένους θεσμούς όπως τα τζαμιά και οι κοινοτικοί οργανισμοί και σε πολλές περιπτώσεις υπερβαίνουν τα όρια της γειτονιάς, απεικονίζοντας τη διαπερατότητα των (διοικητικών) ορίων γειτονιάς (Hanhörster & Weck, 2016).

Παράλληλα με τη λειτουργική πτυχή της παροχής πληροφοριών, αγαθών και υπηρεσιών στους κατοίκους της γειτονιάς, υποδομές όπως κέντρα παροχής συμβουλών ή διάφοροι οργανισμοί μπορούν επίσης να παρέχουν σημαντικές άτυπες μορφές βοήθειας. Τέτοιες υπηρεσίες μπορεί να περιλαμβάνουν τη παροχή ανεπίσημων πληροφοριών ή την παροχή συναισθηματικής υποστήριξης, αλλά μπορεί επίσης να περιλαμβάνουν πόρους που βοηθούν τους νεοφερμένους να αρχίσουν να ανεβαίνουν στην κοινωνική κλίμακα (Farwick et al., 2019). Η πυκνότητα και η διαμόρφωση αυτών των ρυθμίσεων επηρεάζουν τους κοινωνικούς και πολιτιστικούς πόρους των κατοίκων της γειτονιάς με πολλούς τρόπους. Για παράδειγμα, η έρευνα σε περιοχές αφίξεων στο Ντόρτμουντ και το Αννόβερο έχει καταδείξει τη σημασία των «αδύναμων δεσμών» (Granovetter, 1973) και την ικανότητά τους να παρέχουν επίσης σημαντικούς πόρους. Για να μεταφερθούν πόροι που προάγουν την ανοδική κοινωνική κινητικότητα, δεν αρκεί απλώς να υπάρχει επαφή με πρόσωπα, αλλά τα πρόσωπα αυτά πρέπει να διαθέτουν γνώσεις σχετικά με τις σχετικές υπηρεσίες ή τις διαδικασίες πρόσβασης και παροχής (Farwicketal., 2019: Phillimore et al., 2018).

Με βάση την έρευνα στο Ηνωμένο Βασίλειο σε περιοχές που χαρακτηρίζονται από μεγάλο αριθμό επιχειρήσεων που διευθύνονται από μετανάστες, οι Hall et al. (2017, σελ. 1325) περιγράφουν πώς «η μεταναστευτική υποδομή του δρόμου προσφέρει μια μερική υπόσχεση στον νεοφερμένο, έναν χώρο σχετικής αυτονομίας και αορατότητας, για να αποκτήσει βάση στην πόλη». Περιγράφουν πώς ορισμένοι καταστηματαρχές έχουν αναλάβει τη σημαντική λειτουργία να βοηθούν τους νεοφερμένους στη συμπλήρωση επίσημων εντύπων.

Είναι σημαντικό ότι οι περιοχές άφιξης μπορούν να προσφέρουν πρόσβαση σε πόρους που υπερβαίνουν τα εθνικά σύνορα. Σε τέτοια πλαίσια, οι μακροχρόνιοι μετανάστες μπορούν να υποστηρίξουν νεοφερμένους διαφορετικού υπόβαθρου για να βρουν μια βάση σε ένα νέο μέρος (Phillimore et al., 2018).

2.1.4 Συμπεράσματα

Σύμφωνα με τα παραπάνω προκύπτει ότι οι υποδομές άφιξης αποτελούν κόμβους πληροφοριών που προσφέρουν απρόσκοπτη πρόσβαση σε υπηρεσίες υποστήριξης και παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εγκατάσταση νεοφερμένων. Οι μετανάστες σε τέτοιες υποδομές απολαμβάνουν την υποστήριξη μακροχρόνιων μεταναστών με τη μορφή κοινωνικών δικτύων και τοπικών υποδομών που διευκολύνουν την πρόσβαση σε πόρους (όπως στέγαση και εργασία).

Ωστόσο, ενώ, από τη φύση της, η έννοια των υποδομών άφιξης εστιάζει στην τοπικότητα οι υποδομές άφιξης συχνά υπερβαίνουν τα όρια της γειτονιάς.

2.2 Παλινοστούντες από πρώην ΕΣΣΔ

2.2.1 Η ελληνική διασπορά στην πρώην Σοβιετική Ένωση και η ποντιακή ταυτότητα

Η ελληνική διασπορά στην πρώην Σοβιετική Ένωση αποτελούσε έναν διασκορπισμένο πληθυσμό με διαφορετική προέλευση. Μπορεί κανείς να διακρίνει τέσσερις κατηγορίες (Pratsinakis, 2021). Πρώτον, οι Έλληνες της Κριμαίας, πιθανότατα απόγονοι Βυζαντινών αποίκων, στους οποίους παραχωρήθηκαν προνόμια από την Αικατερίνη Β' στα τέλη του 18ου αιώνα να εγκατασταθούν στη Μαριούπολη, στην περιοχή της Αζοφικής Θάλασσας (Hasiotis, 1997). Εκεί, ενώθηκαν και άλλοι Έλληνες που μετανάστευσαν από την Ανατολία και την ελληνική χερσόνησο στα πρόσφατα προσαρτημένα ρωσικά εδάφη. Δεύτερον, μπορούμε να διακρίνουμε τους Έλληνες που κατάγονται από το Βιλαέτι Ερζερούμ της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας, στην ανατολική Ανατολία. Οι Έλληνες του Ερζερούμ εγκατέλειψαν τη γη τους και εγκαταστάθηκαν στην κεντρική Γεωργία στο τέλος του Ρωσοτουρκικού Πολέμου του 1828–1829 μετά την αποχώρηση της προπορευόμενης φρουράς των τσαρικών στρατευμάτων (Xanthoroulou-Kyriakou, 1991).

Η τρίτη και πολυπληθέστερη ομάδα περιλαμβάνει τους Πόντιους Έλληνες που μετανάστευσαν (σε ένα βαθμό αναγκάστηκαν να φύγουν) από διάφορες περιοχές των ποντιακών εδαφών. Ο Πόντος προέρχεται από το Έψκινος Ρόντος (Εύξεινος Πόντος) το (αρχαίο) ελληνικό όνομα, σημαίνει «φιλόξενος» για τη Μαύρη Θάλασσα. Υποδηλώνει μια γεωγραφική περιοχή στο ανατολικό μισό των περιοχών της νότιας ακτής της Μαύρης Θάλασσας. Είναι επίσης μια σημαντική ιστορική κατηγορία στην ελληνική ιστοριογραφία, αναπόσπαστο μέρος της ιστορίας του ελληνικού έθνους που αναφέρεται ως παράδειγμα της αδιάσπαστης συνέχειάς του (Sideri, 2006). Οι Έλληνες του Πόντου εγκατέλειψαν τον τόπο καταγωγής τους κατά διαδοχικά κύματα από τα μέσα του 19ου αιώνα μέχρι τα τραγικά γεγονότα κατά τη διάρκεια και μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο Πόλεμο. Μετανάστευσαν είτε στη Ρωσία εντασσόμενοι σε παλαιότερες ποντιακές μεταναστεύσεις είτε στην Ελλάδα στο πλαίσιο της αναγκαστικής ανταλλαγής πληθυσμών που ακολούθησε τον ελληνοτουρκικό

πόλεμο. Ένα πολύ μεγάλο τμήμα του ελληνικού πληθυσμού του Πόντου χάθηκε ως θύματα ταγμάτων εργασίας, εκτοπίσεων, σφαγών, ασθενειών και κακουχιών στο δρόμο τους προς τη Ρωσία και την Ελλάδα ή σκοτώθηκε σε συγκρούσεις ανταρτών (Samouilidis, 2002).

Στην πρώην Σοβιετική Ένωση, οι Έλληνες του Πόντου διασκορπίστηκαν στη Νότια Ρωσία και τη Δυτική Γεωργία καθώς και στην Κεντρική Ασία όπου απελάθηκαν κατά τη διάρκεια των σταλινικών διώξεων του 1949 (Hasiotis, 1997). Στην Κεντρική Ασία, πολλοί ενώθηκαν με τα μέλη του ελληνικού κομμουνιστικού κόμματος που κατέφυγαν στην Τασκένδη μετά την ήττα των αριστερών δυνάμεων στον ελληνικό εμφύλιο πόλεμο το 1949, τους λεγόμενους «πολιτικούς πρόσφυγες». Μπορούμε συμβατικά να αντιμετωπίσουμε αυτήν την ομάδα ως μια τέταρτη κατηγορία (Pratsinakis, 2021).

Οι Έλληνες της πρώην Σοβιετικής Ένωσης εξοικειώθηκαν με την Ποντιακή ταυτότητα ως ξεχωριστή, όταν μετανάστευσαν στην Ελλάδα μετά την κατάρρευση της Σοβιετικής Ένωσης (Pratsinakis, 2013). Ο Πόντος δεν ήταν δείκτης ταυτότητας στην πρώην Σοβιετική Ένωση. Οι άνθρωποι αυτοί ανατράφηκαν ώστε να θεωρούν τους εαυτούς τους Έλληνες σύμφωνα με το μοντέλο των σοβιετικών εθνικοτήτων και συνειδητοποίησαν την περιφερειακή τους Ποντιακή εθνοπολιτισμική ταυτότητα και ενημερώθηκαν εκτενώς για την «Ποντιακή τους ιστορία» όταν συνάντησαν άλλους Έλληνες στην Ελλάδα. Στην Ελλάδα, η συντριπτική πλειοψηφία των παλιννοστούντων υιοθέτησε την Ποντιακή περιφερειακή εθνοπολιτισμική ταυτότητα (Pratsinakis, 2021).

Η θέσπιση του νόμου για τον επαναπατρισμό (2910/2000) σηματοδοτεί ένα νέο στάδιο στην εξέλιξη της ελληνικής μεταναστευτικής πολιτικής. Οι διατάξεις για την «Είσοδο και παραμονή αλλοδαπών στο ελληνικό κράτος» και «Απόκτηση ελληνικής ιθαγένειας μέσω πολιτογράφησης και άλλες διατάξεις» εισήχθησαν με ειδική αναφορά στους Σοβιετικούς Έλληνες. Σε σχετική εγκύκλιο που ανακοινώθηκε στις Κρατικές Αρχές στις 15 Μαΐου 2001, οι τροποποιήσεις αυτές αιτιολογήθηκαν σύμφωνα με το σκεπτικό ότι, κατά την

κρίση των προξενικών αρχών, η πρακτική της υποχρεωτικής πιστοποίησης για την απόκτηση της ελληνικής ιθαγένειας από ομογενείς που διαμένουν σε χώρες της πρώην ΕΣΣΔ ήταν ανεπαρκής. Με τις διατάξεις, ιδίως τις παρ. 1 και 3 του άρθρου 76 του ν. 2910/2001, καθορίστηκαν κριτήρια για τη διερεύνηση και πιστοποίηση της ελληνικής καταγωγής της ομογένειας. Ο κρίσιμος παράγοντας για την πιστοποίηση της ελληνικότητας και τον χαρακτηρισμό ενός ατόμου ως ομογενούς, δεν ήταν απλώς η ελληνική καταγωγή, αλλά και η ύπαρξη ελληνικής εθνικής συνείδησης (Triantaphyllidou & Veikou, 2002).

2.2.2 Ζητήματα ενσωμάτωσης παλιννοστούντων Ποντίων

Στην παγκόσμια ιστορία, η μετακίνηση πληθυσμών δημιουργούσε προβλήματα τόσο στο τόπο αφετηρίας όσο και στο τόπο προορισμού τους. Τα σοβαρότερα προβλήματα όμως τα αντιμετωπίζουν οι ίδιοι οι άνθρωποι, που μετακινούνται, μέχρι να προσαρμοστούν στη νέα κατάσταση, στη χώρα υποδοχής (Μουσούρου, 1991). Οι ομογενείς, που ήρθαν στην Ελλάδα από την πρώην ΕΣΣΔ, είναι ελληνικής καταγωγής, γεγονός που αναμενόταν ότι θα βοηθούσε την ένταξη τους στην τοπική κοινωνία και δεν θα δημιουργούσε σοβαρά προβλήματα. Ωστόσο, αν και ελληνικής καταγωγής, οι περισσότεροι δεν γνώριζαν την ελληνική γλώσσα και μιλούσαν την ποντιακή διάλεκτο στην καθημερινότητα τους. Σύμφωνα, με την απογραφή του 1970 από τους Έλληνες της Ε.Σ.Σ.Δ. μόλις το 39,3% χρησιμοποιούσε την ελληνική γλώσσα. Σε αυτό συνετέλεσαν η απαγόρευση της διδασκαλίας της ελληνικής γλώσσας και ο διασκορπισμός τους στην Κεντρική Ασία όπου επικρατούσαν διάφορες τοπικές διάλεκτοι (Χασιώτης, 1993). Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας οδήγησε στην κοινωνική αποξένωση, καθώς οι ντόπιοι τους αντιμετώπισαν με επιφύλαξη (Δαμανάκης, 1998). Η άγνοια της ελληνικής γλώσσας αποτέλεσε, επίσης, ανασταλτικό παράγοντα στην εύρεση εργασίας. Η ελληνική πολιτεία κατανοώντας το πρόβλημα αυτό, προσέφερε μαθήματα ελληνικής γλώσσας για τους ομογενείς, αλλά και για τους αλλοδαπούς. Πολλά από αυτά τα προγράμματα χρηματοδοτήθηκαν από την Ε.Ε. (Βεργίδης, 1994).

Αν και οι ομογενείς από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. είχαν θετική άποψη για τους Έλληνες, ωστόσο εξαιτίας των συνθηκών (επιφυλακτικότητα και άγνοια της ελληνικής γλώσσας), αισθάνθηκαν ξένοι. Αντίβαρο στην αποξένωση αποτέλεσε η οικογένεια (που είναι διευρυμένη και περιλαμβάνει συγγενείς πρώτου βαθμού) και η συνοχή των ομογενών που οφείλεται κυρίως στις συνθήκες, που επικρατούσαν στην πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. και στην εθνοτική συνείδηση που είχαν οι Πόντιοι (κυρίως στα χωριά), για να λειτουργήσουν συλλογικά, να αναπτυχθούν και να προστατευθούν από τους υπόλοιπους κατοίκους της πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. Η συνοχή αυτή και κυρίως μεταξύ των συγγενών διατηρήθηκε και στην Ελλάδα, καθώς και εδώ αντιμετωπίστηκαν και αισθάνθηκαν ως ξένοι, κάτι που τους περιόρισε να αναπτύσσουν σχέσεις με τους ντόπιους και ενίσχυσε την συνοχή και την εξάρτηση από τους άλλους ομογενείς. Παρατηρείται δηλαδή το φαινόμενο της απομόνωσης κατ' επιλογή των ίδιων, το οποίο εκδηλώνεται με διαμόρφωση οικισμών όπου κατοικούνται κυρίως, αν όχι εξολοκλήρου, από ομογενείς σε απόσταση από τους ντόπιους (Κοτσιώνης, 1997).

Το γεγονός ότι σημαντικό μέρος των νέο-εισελθόντων ομογενών από τις πρώην Σοβιετικές χώρες το 2001 εντοπίστηκε στις βορειότερες περιοχές και ειδικά τη Θράκη υπήρξε προϊόν συνειδητής πολιτικής επιλογής (ενίσχυση του πληθυσμού και τόνωση του ελληνικού στοιχείου), η οποία προωθήθηκε με το «Εθνικό Ίδρυμα Υποδοχής και Αποκαταστάσεως Αποδήμων και Παλιννοστούντων Ομογενών Ελλήνων». Το ΕΙΥΑΠΟΕ συστάθηκε με το Ν.1893/90 και λειτούργησε με οικονομικούς πόρους από δάνεια, επιδοτήσεις εγκεκριμένων προγραμμάτων από την Ε.Ε. αλλά και άλλες πηγές (όπως δωρεές). Το πρόγραμμα στεγαστικής αποκατάστασης του ΕΙΥΑΠΟΕ προέβλεπε τέσσερα στάδια που αντιστοιχούσαν σε ισάριθμες δομές από τις οποίες έπρεπε να διέλθουν υποχρεωτικά οι ομογενείς: κέντρα φιλοξενίας (πρώτο στάδιο), οικισμοί υποδοχής (δεύτερο στάδιο), ενοικιαζόμενες κατοικίες (τρίτο στάδιο) και μόνιμη οικιστική αποκατάσταση (τέταρτο στάδιο) (ΕΙΥΑΠΟΕ, 2001). Τα δύο πρώτα στάδια και δομές είχαν χαρακτήρα

«συλλογικής διαβίωσης» και στόχευαν στην υποδοχή και την προετοιμασία για την κοινωνική ένταξη (Gemenetzi & Papageorgiou, 2017).

Ο χωρικός και κοινωνικός διαχωρισμός και η δυσκολία των ομογενών να αναπτύξουν σχέσεις με τους ντόπιους οφείλεται σε ένα βαθμό και στις διακρίσεις, καθώς οι δεύτεροι τονίζουν την διαφορετικότητα και τους αποκαλούν Ρωσοπόντιους ή Ρώσους. Η προσφώνηση αυτή δημιουργεί στους ομογενείς την αίσθηση ότι είναι ξένοι, καθώς και στην πρώην Σοβιετική Ένωση τους φώναζαν Έλληνες για να τονίσουν τη διαφορετικότητα τους (Κασιμάτη, 2000). Εκτός όμως, από την προσφώνηση ως Ρωσοπόντιοι υπάρχει διάχυτη η αίσθηση ότι οι ομογενείς εμπλέκονται σε μη νόμιμες δράσεις (Σοφιάδης, 2000). Καθώς υπήρξαν περιπτώσεις ατόμων που ήρθαν από την χώρα αφού έλαβαν ψεύτικα έγγραφα ότι είναι ελληνικής καταγωγής μετά από χρηματισμό των τοπικών υπηρεσιών (Αγτζίδης, 1997).

Ένα ακόμη στοιχείο, το οποίο παρεμποδίζει την ένταξη των ομογενών στην τοπική κοινωνία είναι η ύπαρξη των ξεχωριστών οικισμών, που γκετοποιεί και δημιουργεί μια αμοιβαία απομάκρυνση μεταξύ των ντόπιων και των ομογενών. Η απομάκρυνση αυτή δεν επιτρέπει την ανάπτυξη σχέσεων και γνωριμιών γεγονός, που κάνει τους ντόπιους ορισμένες φορές να εκδηλώνουν ξενοφοβικές συμπεριφορές (Παστραπά, 2003). Συμπεριφορές όπως αυτές που εκδηλώθηκαν σε ορισμένες περιοχές της Βορείου Ελλάδος, όπου κάποιοι ντόπιοι αρνούσαν να στείλουν τα παιδιά τους στο σχολείο γιατί υπήρχαν πολλά παιδιά ομογενών (Παστραπά, 2003). Επιπλέον, παρατηρείται και το φαινόμενο της εκμετάλλευσης των ομογενών εργαζομένων από τους εργοδότες, οι οποίοι εκμεταλλεύονται την ανάγκη που έχουν οι άνθρωποι αυτοί για εργασία, τους πληρώνουν χαμηλότερα ημερομίσθια και πολλές φορές δεν τους αποδίδουν τα απαιτούμενα ένσημα (Σοφιάδης, 2000).

Τέλος, ένα από τα σοβαρότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν οι ομογενείς από την πρώην Ε.Σ.Σ.Δ. είναι η ανεργία, η οποία αποτελεί και την αιτία δημιουργίας άλλων προβλημάτων μέσα στην οικογένεια και παρεμποδίζει την κοινωνική και οικονομική ενσωμάτωση των ομογενών στην

τοπική κοινωνία (Φακιάλας, 2001). Επιπλέον, είναι πολύ δύσκολο να αναγνωρίσουν τα πτυχία τους και έτσι να βρουν ευκολότερα δουλειά, καθώς δεν υπάρχει αντιστοιχία ορισμένων ειδικοτήτων προς τα ελληνικά πτυχία των ανωτάτων και ανωτέρων ιδρυμάτων. Επομένως, δυσκολεύονται να βρουν εργασία στον τομέα που έχουν ειδικευτεί.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

3.1 Σκοπός

Σκοπός της παρούσας διπλωματικής διατριβής είναι να μελετήσει το Αφιξιακό Πλαίσιο (Arrival Infrastructures, AI) των Ποντίων παλινοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ. Τα ερευνητικά ερωτήματα που αναμένεται να απαντηθούν από την έρευνα είναι τα εξής:

1. Τι προβλήματα συνάντησαν οι Πόντιοι παλινοστούντες κατά τη διαδρομή τους μέσα στην Ελλάδα;
2. Έγιναν αντικείμενο κοινωνικών ή οικονομικών διακρίσεων/αποκλεισμού, και αν ΝΑΙ σε ποια φάση της εγκατάστασης τους;
3. Πως διαχειρίστηκαν/αντιμετώπισαν τα προβλήματα που συνάντησαν κατά την εγκατάσταση τους; Υπήρξαν θεσμικές/τυπικές δομές που τους βοήθησαν; Υπήρξαν άτυπες δομές που τους βοήθησαν; Τι μηχανισμούς και δομές ανέπτυξαν οι ίδιοι για να ανταπεξέλθουν;
4. Υπάρχουν κάποια ιδιαίτερα κοινωνικά γνωρίσματα της κοινότητας (στάσεις, συμπεριφορές, νόρμες, αντιλήψεις, συνήθειες, κοινωνικές αξίες, ήθη, κτλ) που τους βοήθησαν να αντιμετωπίσουν τα προβλήματα που συνάντησαν;

3.2 Συμμετέχοντες έρευνας

Στην παρούσα έρευνα συμμετείχαν εθελοντικά συνολικά οχτώ άνθρωποι, εκ των οποίων είναι πέντε άνδρες και τρεις γυναίκες ηλικίας μεταξύ 36 και 72 ετών παλινοστούντες από την πρώην ΕΣΣΔ. Στον παρακάτω πίνακα που περιέχει τις βασικές πληροφορίες για τους ανθρώπους που συμμετείχαν στην έρευνα. Βλέπουμε ότι οι ερωτηθέντες στην πλειοψηφία τους είναι άνω των πενήντα ετών, διαθέτουν ανώτατη εκπαίδευση, εργάζονται στο επάγγελμα που σπούδασαν, παντρεμένοι με παιδιά. Οι πέντε διαμένουν μόνιμα στο Βόλο, οι δυο είναι στην Θεσσαλονίκη και ένα άτομο στην Αθήνα.

Οι πλειονότητα είναι από το Βόλο καθώς από την πόλη αυτή είναι και ο ερευνητής.

Πίνακας 3.1. Προφίλ ερωτώμενων

A/A	Όνομα	Φύλο	Ηλικία	Βαθμίδα Εκπαίδευσης	Επάγγελμα	Εισόδημα	Οικογενειακή κατάσταση	Τόπος κατοικίας	Τόπος προέλευσης
1	Σ1	Γυναίκα	59	Ανώτατη	Λογοθεραπεύτρια σε Κέντρο Ψυχικής Υγείας	Μεσαίο	Χήρα με δύο παιδιά	Βόλος	Βατούμ, Γεωργίας
2	Σ2	Γυναίκα	55	Ανωτάτη	Ιατρός γυναικολόγος	Μεσαίο	Έγγαμη με δυο παιδιά	Βόλος	Αλάματι, Καζαχστάν
3	Σ3	Γυναίκα	59	Μεσαία	Οικιακά	Χαμηλό	Χήρα με τρία παιδιά	Θεσσαλονίκη	Σλαβιάνκα, Καζαχστάν
4	Σ4	Άντρας	52	Ανωτάτη	Ελεύθερος επαγγελματίας – Ηλεκτρολόγος Μηχανικός	Μεσαίο	Παντρεμένος άτεκνος	Θεσσαλονίκη	Μόσχα, Ρωσία
5	Σ5	Άντρας	72	Ανωτάτη	Συνταξιούχος μηχανολόγος μηχανικός	Χαμηλό	Παντρεμένος με δυο παιδιά	Βόλος	Μπαϊτσουνας, Μακάτ, Γκούριεβ, Καζαχστάν.
6	Σ6	Άντρας	62	Μεσαία	Μαρμαράς	Μεσαίο	Παντρεμένος με τέσσερα παιδιά	Αθήνα	Αλμάτι, Καζαχστάν
7	Σ7	Άντρας	42	Ανωτάτη	Λογοθεραπευτής – Ελεύθερος Επαγγελματίας	Μεσαίο	Παντρεμένος με ένα παιδί	Βόλος	Μόσχα, Ρωσία
8	Σ8	Άντρας	36	Ανωτάτη	Δημοτικός Υπάλληλος	Μεσαίο	Παντρεμένος με ένα παιδί	Βόλος	Αγ.Πετρούπολη, Ρωσία

Πηγή: Ίδια επεξεργασία.

Η επιλογή των ατόμων που τελικά συμμετείχαν στην έρευνα έγινε με απλή δειγματοληψία ευκολίας, καθώς και ο ερευνητής είναι και ο ίδιος πόντιος παλιννοστώντας και η εύρεση και η προσέγγιση τους έγινε μέσω προσωπικών επαφών. Η προσέγγιση στους συμμετέχοντες έγινε μέσω τηλεφωνικής επικοινωνίας. Η συνέντευξη πραγματοποιήθηκε σε οικείο περιβάλλον για τον ερωτώμενο, κατόπιν ραντεβού και δια ζώσης σε έξι περιπτώσεις και σε άλλες δυο με βιντεοκλήση.

Άξιο αναφοράς είναι το γεγονός ότι ήταν δύσκολο να βρεθούν παλιννοστούντες Πόντιοι που μετανάστευσαν πριν από την δεκαετία του '80, οι οποίοι θα διηγούνταν γεγονότα διαφορετικής εποχής. Επίσης, κατά την αναζήτηση των παλιννοστούντων για την έρευνα αυτή σημειώθηκε ότι οι περισσότεροι, με τους οποίους συνομίλησε ο ερευνητής δεν είχαν να προσφέρουν στην έρευνα αυτή με τις διηγήσεις τους. Γι' τον λόγο αυτό παρά τις αρκετές επαφές του ερευνητή διακρίθηκαν και αναφέρονται μόνο οκτώ περιπτώσεις συνεντεύξεων.

3.3 Μέθοδος και εργαλεία συλλογής δεδομένων

Η μεθοδολογία που υιοθετεί η παρούσα εργασία είναι αυτή της ποιοτικής έρευνας. Το εργαλείο συλλογής δεδομένων που χρησιμοποιείται είναι αυτό της ελεύθερης ημιδομημένης συνέντευξης, η οποία επιτρέπει την ευελιξία στη συζήτηση και την ανάλυση σε βάθος (Γαλάνης, 2018).

Στην παρούσα έρευνα αποφασίστηκε να ακολουθηθεί η ποιοτική προσέγγιση καθώς εδράζεται στις θεωρητικές παραδοχές του «ερμηνευτικού παραδείγματος», το οποίο προέρχεται από την ιδέα ότι η κοινωνική πραγματικότητα δημιουργείται και υποστηρίζεται μέσω της υποκειμενικής εμπειρίας των ανθρώπων που εμπλέκονται σε αυτή (Morgan, 1980). Η επιλογή αυτής της ερευνητικής κατεύθυνσης, με βάση όσα αναφέρονται από τον Bryman (2016), στηρίζεται στη δυνατότητα που παρέχει η ποιοτική έρευνα για ενασχόληση με τη διερεύνηση αντιλήψεων και απόψεων κάθε συμμετέχοντα ξεχωριστά, αξιοποιώντας τα ξεχωριστά βιώματα και τις

αντίστοιχες ιδέες κάθε ατόμου. Μέσω της ποιοτικής έρευνας, γίνεται αξιοποίηση πλήθους ερμηνευτικών πρακτικών και υλικών, επιτρέποντας τη μελέτη όσων πραγματοποιούνται στο φυσικό πλαίσιο, δίνοντας νόημα ή ερμηνεύοντας το εκάστοτε φαινόμενο με τα νοήματα που δίνουν τα άτομα σε αυτά (Denzin & Lincoln, 2005).

Για τη συλλογή των δεδομένων έγινε χρήση συνεντεύξεων. Η συνέντευξη μπορεί, σε ένα άκρο, να είναι δομημένη, με ερωτήσεις που προετοιμάζονται και παρουσιάζονται σε κάθε συμμετέχοντα με τον ίδιο τρόπο χρησιμοποιώντας αυστηρή προκαθορισμένη σειρά. Στο άλλο άκρο, οι συνεντεύξεις μπορεί να είναι εντελώς μη δομημένες, όπως μια συνομιλία ελεύθερης ροής. Στην παρούσα έρευνα χρησιμοποιήθηκαν οι ημιδομημένες συνεντεύξεις που περιλαμβάνουν μια σειρά από ανοιχτές ερωτήσεις βάσει των θεματικών τομέων που ο ερευνητής / η ερευνήτρια θέλει να καλύψει. Όπως αναφέρει η Κεδράκα (2008), η συνέντευξη είναι ένα ερευνητικό εργαλείο όχι μόνο συλλογής πληροφοριών, αλλά και ελέγχου και ερμηνείας των ερευνητικών ερωτημάτων μίας έρευνας, καθώς οι συνεντεύξεις *«επιτρέπουν την πρόσβαση στον τρόπο που βλέπουν οι άλλοι τα πράγματα, στις σκέψεις τους, στις στάσεις και τις απόψεις που κρύβονται πίσω από τη συμπεριφορά τους»*.

3.4 Διαδικασία συλλογής δεδομένων

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε την Απριλίου - Ιουλίου του 2022. Η διάρκεια των συνεντεύξεων ήταν περίπου 45 - 60 λεπτά. Ο ερευνητής είχε φροντίσει να εξασφαλίσει από πριν τις διαθέσιμες ώρες των συμμετεχόντων και τους προσέγγισε δια ζώσης σε σημείο που εξυπηρετούσε και τις δύο πλευρές.

3.5 Θεματική ανάλυση

Η θεματική ανάλυση είναι μια εύχρηστη μέθοδος η οποία χρησιμοποιείται ευρέως στην ποιοτική έρευνα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015). Ειδικότερα, είναι μια μέθοδος εντοπισμού, περιγραφής, αναφοράς και «θεματοποίησης» επαναλαμβανόμενων νοηματικών μοτίβων, δηλαδή «θεμάτων», τα οποία προκύπτουν από τα ερευνητικά δεδομένα, και αποτελεί βασικό εργαλείο για όλους τους ερευνητές που ασχολούνται με την ποιοτική έρευνα (Ίσαρη & Πουρκός, 2015).

Οι Braun και Clarke (2006) προτείνουν έξι συγκεκριμένα βήματα για τη διεξαγωγή της θεματικής ανάλυσης, τα οποία ωστόσο δεν προϋποθέτουν μια γραμμική πορεία. Αφορούν μια διαδικασία κίνησης, επαναφοράς ή κυκλικότητας, η οποία χαρακτηρίζεται από συστηματικότητα, αλλά και από ευελιξία και είναι αλληλένδετη με άλλες διαδικασίες στο πλαίσιο του ερευνητικού σχεδιασμού.

Βήμα 1: Εξοικείωση με τα δεδομένα

Στο πρώτο στάδιο της ανάλυσης ο ερευνητής χρειάζεται να εξοικειωθεί με το ερευνητικό υλικό. Στην παρούσα εργασία ο ερευνητής προχώρησε σε προσεκτική ανάγνωση του συνόλου των ερευνητικών δεδομένων και ενεργητική αναζήτηση νοημάτων, θεμάτων και μοτίβων που έχουν σημασία για το εξεταζόμενο φαινόμενο.

Βήμα 2: Κωδικοποίηση

Το δεύτερο στάδιο της ανάλυσης περιλαμβάνει την παραγωγή αρχικών κωδικών με εξέταση των κειμένων σειρά προς σειρά. Εδώ αποδίδεται σε κάθε απόσπασμα του κειμένου ένας εννοιολογικός προσδιορισμός – ένας κωδικός. Ο κωδικός αυτός εκφράζει σε συντομία το νόημα που δίνει ο ερευνητής στο συγκεκριμένο τμήμα των δεδομένων. (π.χ. αίσθημα φόβου ή έκφραση

ανησυχίας κ.ά.). Δεδομένου ότι ένα απόσπασμα μπορεί να περιέχει πολλά διαφορετικά νοήματα, στο ίδιο απόσπασμα κειμένου είναι δυνατόν να αποδοθούν ένας ή περισσότεροι κωδικοί.

Βήμα 3: Αναζήτηση των θεμάτων

Σε αυτό το στάδιο η ανάλυση εστιάζεται στην αναζήτηση πιθανών θεμάτων ή υποθεμάτων. Εδώ, ο ερευνητής συνδυάζει διαφορετικούς κωδικούς, αναζητώντας πιθανά θέματα ή μοτίβα που προκύπτουν μέσα από τα δεδομένα. Κάποιοι αρχικοί κωδικοί μπορεί να σχηματίσουν κύρια θέματα, ενώ άλλοι υποθέματα ή υποκατηγορίες. Τα θέματα συμπυκνώνουν ομάδες κωδικών ή κατηγοριών και ενέχουν μεγαλύτερο βαθμό ερμηνείας από τους πιο περιγραφικούς κωδικούς ή τις κατηγορίες (Langdridge, 2004). Ο ερευνητής καλείται να συνδέσει, να δώσει νόημα, να κατανοήσει, να επιλέξει, να περιγράψει, να συμπεράνει ή να ερμηνεύσει το ερευνητικό υλικό –με βάση συγκεκριμένες θέσεις, επιστημολογικές παραδοχές και τον ευρύτερο ερευνητικό σχεδιασμό.

Στην παρούσα εργασία τα αρχικά θέματα που δημιουργήθηκαν ήταν τα εξής:

- A. Λόγοι εγκατάστασης στην Ελλάδα
- B. Προβλήματα κατά τη διαδρομή μέσα στην Ελλάδα
- Γ. Υφιστάμενη κατάσταση υποδομών άφιξης
- Δ. Δυσκολίες στις υποδομές άφιξης
- E. Διακρίσεις στις υποδομές άφιξης
- ΣΤ. Κοινωνική υποστήριξη παλιννοστούντων
- Z. Ικανοποίηση από την τωρινή κατάσταση και μελλοντικές σκέψεις

Βήμα 4: Επανεξέταση των θεμάτων

Το τέταρτο στάδιο ξεκινά, όταν έχει αρχίσει να διαμορφώνεται ένα σύνολο πιθανών ή υποψήφιων θεμάτων και περιλαμβάνει την επανεξέτασή τους, καθώς κάποια από αυτά μπορεί να μην πληρούν τα κριτήρια, για να συμπεριληφθούν (π.χ. αν δεν υπάρχουν αρκετά δεδομένα ώστε να τα στηρίξουν ή αν τα δεδομένα ποικίλλουν αρκετά μεταξύ τους). Κάποια θέματα μπορεί να επικαλύπτονται, οπότε χρειάζεται να συγχωνευθούν σε ένα και άλλα ίσως χρειάζεται να διαχωριστούν σε ξεχωριστά θέματα. Εδώ αξίζει να ληφθούν υπόψη τα δύο βασικά κριτήρια που προτείνει ο Patton (1990) για την εξέταση των θεματικών κατηγοριών: εσωτερική ομοιογένεια και εξωτερική ετερογένεια.

Ειδικότερα, τα δεδομένα εντός των θεμάτων θα πρέπει να παρουσιάζουν συνοχή μεταξύ τους με νόημα, ενώ θα πρέπει να υπάρχουν ξεκάθαροι και αναγνωρίσιμοι διαχωρισμοί ανάμεσα στα θέματα. Αυτό το στάδιο περιλαμβάνει δύο επίπεδα επανεξέτασης και βελτίωσης των θεμάτων. Το πρώτο επίπεδο περιλαμβάνει την αναθεώρηση στο επίπεδο των κωδικοποιημένων δεδομένων. Αυτό σημαίνει πως ο ερευνητής πρέπει να διαβάσει όλα τα αποσπάσματα για κάθε θέμα και να σκεφτεί εάν φαίνεται να σχηματίζουν ένα συνεκτικό μοτίβο. Εάν τα υποψήφια θέματα σχηματίζουν ένα συνεκτικό σύνολο, τότε προχωρά στο δεύτερο επίπεδο αυτού του σταδίου.

Μετά από επανεξέταση των θεμάτων κάποια από αυτά συγχωνεύτηκαν και προέκυψαν τα εξής:

- A. Κίνητρα και δυσκολίες εγκατάστασης στην Ελλάδα
- B. Υφιστάμενη κατάσταση υποδομών άφιξης και δυσκολίες εγκατάστασης
- Γ. Διακρίσεις στις υποδομές άφιξης
- Δ. Κοινωνική υποστήριξη παλινοστούντων
- E. Ικανοποίηση από την τωρινή κατάσταση και μελλοντικές σκέψεις

Βήμα 5: Ορισμός και ονομασία θεμάτων

Το πέμπτο στάδιο ξεκινά, όταν έχει διαμορφωθεί ο θεματικός χάρτης των δεδομένων. Στη συγκεκριμένη φάση, προσδιορίζεται η ουσία του κάθε θέματος, καθώς και η διάσταση των δεδομένων που συλλαμβάνει. Για κάθε επιμέρους θέμα, ο ερευνητής πρέπει να διεξαγάγει και να συγγράψει μία λεπτομερή ανάλυση, προσδιορίζοντας την «ιστορία» που κάθε θέμα απεικονίζει, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο εντάσσεται στο πλαίσιο της ευρύτερης συνολικής ιστορίας που διαμορφώνεται από τα δεδομένα της έρευνας, σε σχέση και με τα ερευνητικά ερωτήματα. Επίσης, είναι σημαντικό να διασφαλίσει κανείς ότι δεν υπάρχει υπερβολική αλληλοεπικάλυψη μεταξύ των θεμάτων και να αναγνωρίσει την ύπαρξη υποθεμάτων.

Δεν υπήρξε κάποια αλλαγή στα θέματα που προέκυψαν από το προηγούμενο βήμα, συνεπώς τα τελικά θέματα είναι τα παρακάτω:

- A. Κίνητρα και δυσκολίες εγκατάστασης στην Ελλάδα
- B. Υφιστάμενη κατάσταση υποδομών άφιξης και δυσκολίες εγκατάστασης
- Γ. Διακρίσεις στις υποδομές άφιξης
- Δ. Κοινωνική υποστήριξη παλιννοστούντων
- E. Ικανοποίηση από την τωρινή κατάσταση και μελλοντικές σκέψεις

Βήμα 6: Έκθεση των δεδομένων - συγγραφή των ευρημάτων

Το έκτο στάδιο ξεκινάει, όταν συγκεντρώνεται το σύνολο των πλήρως επεξεργασμένων θεμάτων που προκύπτουν από το ερευνητικό υλικό και περιλαμβάνει την τελική ανάλυση και τη συγγραφή των ευρημάτων. Το ζητούμενο εδώ –είτε αφορά δημοσίευση είτε αφορά ερευνητική εργασία, πτυχιακή ή διπλωματική– είναι ο ερευνητής να διηγηθεί τη σύνθετη και

πολύπλοκη ιστορία των δεδομένων με τέτοιον τρόπο, ώστε ο αναγνώστης να πείθεται για την αξία και την εγκυρότητα της ανάλυσής του. Η συγγραφή της ανάλυσης –συμπεριλαμβανομένων και των αποσπασμάτων των δεδομένων– χρειάζεται να παρέχει μια συνεκτική, ενδιαφέρουσα και λογική ιστορία, χωρίς επαναλήψεις, που να συνδέει τα δεδομένα και τα θέματα μεταξύ τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ

Η ανάλυση των συνεντεύξεων πραγματοποιήθηκε με ομαδοποίηση των απαντήσεων των συμμετεχόντων στην έρευνα στη βάση των ερευνητικών ερωτημάτων, ώστε να διευκολύνει την ανάγνωση και την κατανόηση των πληροφοριών.

4.1 Κίνητρα και δυσκολίες μετανάστευσης στην Ελλάδα

Η υποενότητα 4.1 περιγράφει την πορεία και τα προβλήματα που συνάντησαν οι παλινοστούντες κατά την μετανάστευση τους και τη διαδρομή προς την πόλη που εγκαταστάθηκαν. Όλοι οι συμμετέχοντες απάντησαν πως είχαν την Ελλάδα σαν τελικό προορισμό και μάλιστα κάποιοι (Σ1, Σ2) ανέφεραν πως η επιλογή αυτή ήταν «μονόδρομος».

Αρχικά, η έρευνα διερεύνησε το πλαίσιο και τα προβλήματα των παλινοστούντων Ποντίων κατά την πορεία προς την Ελλάδα. Κάποιοι συμμετέχοντες, όπως οι Σ3, Σ5 & Σ7, ήρθαν μόνοι τους στην Ελλάδα. Ο Σ5 είπε *«στην αρχή ήρθα μόνος μου στην Ελλάδα, το 1995, χωρίς την οικογένεια μου. Είχα έρθει μόνος μου για να μπορέσω να δουλέψω, να μαζέψω λεφτά, να βρω ένα κανονικό σπίτι για την οικογένεια μου»*. Ομοίως η Σ3 ανέφερε ότι *«στην Ελλάδα ήρθαμε στις 5/6/1990, όμως ο άντρας μου είχε έρθει τρεις μήνες νωρίτερα, τον Φεβρουάριο. Ήρθε νωρίτερα για να δει το μέρος και να προετοιμάσει το χώρο για το που θα μείνει η οικογένεια μας, είχαμε και τρία παιδιά και καταλαβαίνετε πως θα ήταν δύσκολο να έρθουμε όλοι μαζί»*. Αντίστοιχα ο Σ7 απάντησε *«Έφυγα πρώτος από Ρωσία και πήγα στην Ελλάδα και συγκεκριμένα στη Δράμα που έμεναν ήδη τα αδέρφια της μαμάς μου. ...Έφυγα εγώ πρώτος γιατί έπρεπε να υπηρετήσω στο Ρωσικό στρατό και ήταν κάτι που δεν ήθελα, δεν ήθελα να χάσω δυο χρόνια απ τη ζωή μου, απ τη στιγμή που είχα αποφασίσει να φύγω από τη χώρα.»*

Οι περισσότεροι συμμετέχοντες όμως ήρθαν μαζί με την οικογένεια τους, με τα παιδιά τους και κάποιοι ακόμα και με γονείς τους. Συγκεκριμένα ο Σ6 ανέφερε: *«Σε αυτό το ταξίδι ήμουν με τους γονείς μου, 33 χρονών ο πατέρας μου και 25 χρονών η μητέρα μου και τα έξι τους παιδιά, ηλικίας 13 χρονών έως 6 μηνών. Ανάμεσα τους και εγώ, ήμουν τότε 5 χρονών»*. Χαρακτηριστικό είναι ότι αναφέρθηκε από τους

συμμετέχοντες Σ1, Σ4, μια αγωνία πριν την εγκατάσταση και ανησυχία για το μέλλον. Συγκεκριμένα η Σ1 ανέφερε «Οι περισσότεροι από μας δεν θέλαμε να φύγουμε, από την άποψη ότι ήμασταν πολύ καλά εκεί, που να πηγαίναμε ξαφνικά; Να αφήσουμε τα σπίτια μας, τις δουλειές μας, τους φίλους μας και να πάμε που; Δεν είχαμε ιδέα, φοβόμασταν». Αντίστοιχα ο Σ4 είπε «Τελείωσα το πανεπιστήμιο το οποίο είχα ξεκινήσει πριν το θάνατο των γονιών μου και αποφάσισα να το τελειώσω για να έχω ένα χαρτί φεύγοντας από τη χώρα που θα λέει ότι ξέρω κάτι να κάνω, τι θα έκανα στη χώρα που θα πήγαινα; Έπρεπε να έχω ένα εφόδιο».

Για κάποιους η απόφαση της μετανάστευσης ήταν προσωπική επιλογή, ο Σ4 ανέφερε ότι «Πέντε χρόνια μετά ήμουν πανέτοιμος, με χρήματα, με όλα τα χαρτιά μου και τις αναμνήσεις μου να φύγω και να πάω στην Ελλάδα, να επαναπατριστώ ως γνήσιος Πόντιος», για κάποιους άλλους όμως επιβλήθηκε λόγω των πολιτικοκοινωνικών συνθηκών που επικρατούσαν με την κατάρρευση της ΕΣΣΔ. ΗΣ1 αναφέρει χαρακτηριστικά «Όταν κατέρρευσε όμως η Σοβιετική Ένωση ήταν μονόδρομος να φύγουμε, οι λόγοι ήταν και οικονομικοί και πολιτικοί μετά», και η Σ2 «(...) όταν άρχισαν τα πράγματα να αγριεύουν στη Σοβιετική Ένωση η απόφαση πάρθηκε σε μια νύχτα, στην κυριολεξία».

Αναφορικά με τον προορισμό εγκατάστασης που είχαν στο μυαλό τους πριν φύγουν από την πρώην ΕΣΣΔ, όλοι οι συμμετέχοντες ομόφωνα υποστήριξαν ότι είχαν ήδη αποφασίσει πως θα ερχόντουσαν στην Ελλάδα και δεν υπήρχε κάποια δεύτερη σκέψη ή κάποιος άλλος εναλλακτικός προορισμός στο μυαλό τους. Οι λόγοι που αναφέρθηκαν για αυτή την απόφαση ήταν κυρίως συναισθηματικοί, καθώς οι πιο μεγάλοι των οικογενειών τους είχαν ιδιαίτερη αδυναμία στην Ελλάδα και όλοι την ένιωθαν ως πατρίδα τους. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Στην Ελλάδα θα ερχόμασταν, δεν υπήρχε άλλη σκέψη στο μυαλό μας, οι γονείς μας ήθελαν να επιστρέψουν στην πατρίδα, οι ρίζες μας ήταν ελληνικές, δεν υπήρχε περίπτωση να πηγαίναμε κάπου αλλού». Σ2 « Για εμάς ήταν δεδομένο ότι αν θα φεύγαμε από το Καζακστάν θα ερχόμασταν Ελλάδα, οι γονείς μου και οι παππούδες μου είχαν ένα πάθος με την Ελλάδα, την είχαν στο μυαλό τους ως κάτι ιδεατό». Σ3 «Δεν θέλαμε να πάμε πουθενά αλλού εκτός από την Ελλάδα, γιατί την νιώθαμε και τη νιώθουμε πατρίδα

μας. Κάποιοι πήγαν στη Γερμανία, εγώ όμως ήθελα να πάω στην Ελλάδα, αισθανόμουν Ελληνίδα». Σ4 «Η Ελλάδα ήταν ο λόγος της μετανάστευσης μου, όταν έφυγαν οι γονείς μου αισθανόμουν ξένος στη Ρωσία, δεν ξέρω γιατί, ένιωθα ότι χάθηκαν οι ρίζες μου, ήθελα να βρεθώ ανάμεσα σε Πόντιους». Σ5 «Είχαμε αποφασίσει ομόφωνα στο σπίτι μας, στην Αγ. Πετρούπολη, πως θα μετακομίσουμε στην Ελλάδα, αλλά σε μια πόλη με θάλασσα». Σ6 «Δεν υπήρχε επιλογή ούτε χώρας ούτε πόλης». Σ7 «το 2002 αποφασίσαμε οικογενειακώς να επιστρέψουμε στην Ελλάδα, στην πατρίδα όπως έλεγαν οι γονείς μου». Σ8 «Η Ελλάδα ήταν η μοναδική επιλογή μας, θέλαμε να επιστρέψουμε σε πάτρια εδάφη».

Η πλειοψηφία των συμμετεχόντων εγκαταστάθηκε στην πόλη του Βόλου. Σχετικά με τους λόγους που τους οδήγησαν συγκεκριμένα να έρθουν και να εγκατασταθούν στην συγκεκριμένη πόλη, υποστηρίχθηκε από την πλειονότητα (Σ1,Σ2,Σ5,Σ8) ότι ήταν μια πόλη με το κατάλληλο μέγεθος, ούτε πολύ μικρή ούτε πολύ μεγάλη και με την «κατάλληλη γεωγραφία». Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Ο Βόλος προέκυψε γιατί είχαμε συγγενείς εδώ, είχαμε και στην Κατερίνη, αλλά μας κέρδισε ο Βόλος, παραθαλάσσια πόλη, μεγάλη, είχε προοπτικές». Σ2 «Όταν ήρθαν οι γονείς μου στην Ελλάδα έμειναν για λίγο καιρό στη Θεσσαλονίκη, όμως τους φάνηκε πολύ μεγάλη σαν πόλη και προτίμησαν να φύγουν και να πάνε στο Βόλο όπου τελικά και εγκαταστάθηκαν. Ήθελαν πιο μικρή πόλη και να έχει και θάλασσα» Σ5 «(...)Εχοντας δει τις συνθήκες σε αυτές τις πόλεις η επιλογή μας ήταν σχετικά εύκολη. Η πόλη του Βόλου μας κέρδισε αμέσως με την ομορφιά της, τη θάλασσα με τις παραλίες, αλλά και λιγότερη αίσθηση της μεγάλης τσιμεντούπολης» Σ8 «Όταν αποφασίσαμε να μεταναστεύσουμε είχαμε ήδη επιλέξει να εγκατασταθούμε στην πόλη του Βόλου, είχαμε την εμπειρία μας από τις διακοπές στην Θεσσαλονίκη, Αθήνα και Βόλο, οπότε το αποφασίσαμε ομόφωνα και με χαρά».

Οι υπόλοιποι ερωτηθέντες εγκαταστάθηκαν σε άλλες πόλεις, όπως Αθήνα, Θεσσαλονίκη και Κατερίνη. Ο Σ4 ανέφερε ότι εγκαταστάθηκε στην Θεσσαλονίκη: «Όταν φτάσαμε στην Ελλάδα με τη γυναίκα μου, προσγειωθήκαμε στη Θεσσαλονίκη, μείναμε δυο εβδομάδες περίπου σε ένα ξενοδοχείο. Από την πρώτη μέρα της άφιξης μας βγήκαμε στους δρόμους να δούμε την πόλη, τους δρόμους, τους ανθρώπους. Ήμουν τόσο ενθουσιασμένος λες και ξαναγεννήθηκα. Μετά από λίγες μέρες και αφού είχαμε ερωτευτεί τη Θεσσαλονίκη, αποφασίσαμε ότι εδώ θα μείνουμε και αρχίσαμε να

ψάχνουμε σπίτι». Ο Σ6 που εγκαταστάθηκε στην Αθήνα ανέφερε για τις δυσκολίες που αντιμετώπισε: «Φύγαμε όπως όπως από την Οδησό και το καράβι μας αποβίβασε στον Πειραιά και από εκεί βρήκαμε καταφύγιο στην Καλλιθέα, δεν είχαμε που αλλού να πάμε. Μέναμε σε παράγκες. Σκεφτείτε τώρα, 6 παιδιά σε μια παράγκα ξύλινη, εκτεθειμένοι σε βροχή και κρύο, αντίξοες οι συνθήκες. Βοήθεια από πουθενά, δεν υπήρχαμε στο χάρτη που λένε». Ο Σ7 ανέφερε που επέλεξε την Κατερίνη αναφέρει: «Όταν έφτασα στην Ελλάδα έμεινα αρχικά για πέντε έξι μήνες στη Δράμα, ήταν τα αδέρφια της μαμάς μου εκεί, έπειτα έφυγα στην Κατερίνη και εγκαταστάθηκα εκεί, το είχαμε αποφασίσει ήδη πριν μεταναστεύσουμε».

Τέλος, σχετικά με το αν αντιμετώπισαν δυσκολίες στην προσπάθειά τους να φτάσουν στον τόπο εγκατάστασής τους η πλειονότητα των συμμετεχόντων αναφέρθηκαν σε προβλήματα που σχετίζονται με την μετακίνηση ατόμων που μεταναστεύουν υπό πίεση από μια χώρα σε μια άλλη και αφορούσαν τις γραφειοκρατικές διαδικασίες και τις συνθήκες του ταξιδιού. Πιο συγκεκριμένα ο Σ6 είπε: «Δυσκολίες, από πού να το πιάσεις. Αρχικά τα χαρτιά για να φύγουμε από το Καζακστάν έκαναν να βγουν 6 χρόνια, έπειτα όταν βγήκαν, φύγαμε σαν τους κυνηγημένους να προλάβουμε να μπούμε στο καράβι που έφευγε από την Οδησό για Ελλάδα γιατί άλλο δεν προβλεπόταν να έρθει σύντομα. Πείνα και εξασθλίωση. (...) Φύγαμε λοιπόν με τρένο για την Οδησό, έντεκα μέρες ήταν το ταξίδι, μετά τις τρεις μέρες μείναμε νηστικοί μέσα στο τρένο μέχρι να φτάσουμε, γιατί μπορούσαμε να φάμε μόνο ότι είχαμε φέρει μαζί μας, τα οποία μέσα σε τρεις μέρες τέλειωσαν. Όποιος πέθανε μέσα σε αυτό το τρένο τον πετούσαν στη διαδρομή, έτσι απλά άνοιγαν τις πόρτες του τρένου και τους πετούσαν έξω, απίστευτα πράγματα». Ενδιαφέρον είναι το γεγονός που παρουσιάζει ο Σ2 «Κατά τη διάρκεια του ταξιδιού μας είχαμε μια δυσάρεστη εξέλιξη η οποία μας άλλαξε όλο το πρόγραμμα της μετεγκατάστασης μας. Λοιπόν, φύγαμε από το Καζακστάν με το τρένο. Η διάρκεια του ταξιδιού ήταν 7 μέρες. Στο τρένο ήμουν μαζί με τον αδερφό και τη γιαγιά μου. Την τρίτη μέρα του ταξιδιού η γιαγιά μου είχε ένα έντονο καρδιακό επεισόδιο και την επόμενη μέρα έπαθε ανακοπή και μας άφησε. Μόλις μπόρεσα επικοινωνήσα με τους γονείς μου, δεν είχα ιδέα τι γίνεται σε αυτές τις περιπτώσεις. Ο οδηγός του τρένου και το πλήρωμα μας έλεγαν να αφήσουμε το πτώμα στον επόμενο σταθμό και να κατέβουμε και εμείς για να γυρίσουμε στο Καζακστάν για να ταφεί η γιαγιά. Δεν κατεθήκαμε ποτέ απ το τρένο, συνεχίσαμε κανονικά το ταξίδι και φτάσαμε Ελλάδα

όπου μας περίμεναν οι γονείς μας. Οι λεπτομέρειες είναι περιττές». Λιγότερο τραγικό ήταν αυτό που μας ανέφερε ο Σ5 «Το πρόβλημα προέκυψε με το αυτοκίνητο μου το Ford Scorpio που είχα τότε, μου το κατασχέσανε για τελωνειακές οφειλές, γιατί είχα καθυστερήσει να περάσω τα σύνορα με το αυτοκίνητο, έπρεπε να το κάνω εντός εξαμήνου. Συνεπώς το πρώτο διάστημα στην Ελλάδα δεν είχα μεταφορικό μέσον».

4.2 Υποδομές άφιξης και δυσκολίες εγκατάστασης

Στην υποενότητα 4.2 οι ερωτηθέντες περιέγραψαν τις υποδομές άφιξης και την κατάσταση στην οποία βρέθηκαν όταν πια έφτασαν στον τελικό προορισμό τους και ποια προβλήματα αντιμετώπισαν κατά τη διαδικασία εγκατάστασης και τακτοποίησης τους. Αναφέρθηκαν κυρίως στην έλλειψη χρημάτων, στο θέμα της στέγασης και την άμεση ανάγκη τους για εργασία. Ακόμη στο συγκεκριμένο κομμάτι της έρευνας συζητιέται αν και από ποιον δέχτηκαν βοήθεια. Οι απαντήσεις στα ερωτήματα αυτά είχαν ένα κοινό παρονομαστή, κάθε συμμετέχοντας είχε να θυμηθεί κάποιον άνθρωπο που τον βοήθησε τον πρώτο καιρό της άφιξης του. Επίσης έγινε αναφορά στους επίσημους κρατικούς φορείς, για τους οποίους ομόφωνα απαντήθηκε ότι ήταν σχεδόν ανύπαρκτοι και στους συλλόγους της εποχής οι οποίοι έπαιξαν σημαντικό ρόλο στην ενσωμάτωση των Ποντίων. Επιπροσθέτως στην υποενότητα αυτή περιγράφηκε η οικονομική και η επαγγελματική εξέλιξη των συμμετεχόντων από την άφιξη τους έως και σήμερα. Τέλος γίνεται αναφορά και στο θέμα των διακρίσεων, αν οι παλινοστούντες Πόντιοι έγιναν αντικείμενο τέτοιων συμπεριφορών λόγω καταγωγής ή κοινωνική τους θέσης. Οι απαντήσεις των συμμετεχόντων έχουν κοινά χαρακτηριστικά σχεδόν σε όλο το κομμάτι αυτό της έρευνας γι' αυτό το λόγο έχουν ομαδοποιηθεί και περιγράφονται παρακάτω.

Σε αυτό το κομμάτι η έρευνα επικεντρώθηκε στη διερεύνηση της κατάστασης που αντιμετώπισαν οι παλινοστούντες Πόντιοι όταν έφτασαν στην πόλη εγκατάστασής τους και αν η κατάσταση αυτή ήταν διαφορετική από ότι περιμένανε. Ένα από τα πρώτα θέματα τα οποία αντιμετώπισαν αφορούσε τη στέγαση και την έλλειψη χρημάτων. Χαρακτηριστικά ο Σ3 αναφέρει: «Μια χαρά μέναμε στο Βόλο, ωραία ήταν, παρόλο που δυσκολευόμασταν να βρούμε σπίτι να

νοικιάσουμε. Όλοι οι ιδιοκτήτες μόλις μάθαιναν ότι έχουμε τρία παιδιά δεν μας το έδιναν, έλεγαν ότι θα το χαλάσουμε, γι' αυτό και θέλαμε να φύγουμε από ενοίκιο και να μείνουμε σε δικό μας σπίτι». Σ6 «Να σου πω την αλήθεια δεν περιμέναμε τίποτα. Φτάσαμε στον Πειραιά, από κει στην Καλλιθέα και αυτό ήταν. Βέβαια όλοι μας περιμέναμε να δούμε την μεγάλη πατρίδα και τι αυτή μας επιφύλασσε αλλά μάταια. Τίποτα δεν είχαμε δει, ο νους μας ήταν να βρούμε που θα σκεπάσουμε το κεφάλι μας τη νύχτα, δεν ξέραμε πως είναι οι περιοχές τριγύρω». Βέβαια, κάποιοι είχαν επισκεφτεί το μέρος στο παρελθόν, όπως ο Σ5, και άλλοι είχαν πληροφορηθεί σχετικά από τους συγγενείς τους, όπως ο Σ7. Αναφέρθηκε: «Δεν μας ήταν πρωτόγνωρη η κατάσταση στην Ελλάδα, γιατί είχαμε ξαναέρθει αρκετές φορές στην Ελλάδα και στο Βόλο για διακοπές» (Σ5) και: «Γενικά τα πράγματα ήταν όπως τα περιμέναμε. Ξέραμε πως λειτουργεί η Ελλάδα και τι ρυθμούς έχει. Όλα αυτά δηλαδή που αντιμετωπίσαμε τα περιμέναμε. Άλλωστε είχαμε τόσους συγγενείς εδώ που μας είχαν πληροφορήσει και για τα καλά της Ελλάδας και για τα άσχημα της» (Σ7).

Ωστόσο, υπήρχαν κάποιοι που αντιμετώπισαν σημαντικά ζητήματα και δυσκολίες που αφορούν πρωτίστως την ελληνική γλώσσα. Χαρακτηριστικά αναφέρουν. Σ4 «Το μεγαλύτερο πρόβλημα και δεν νομίζω ότι θα βρεις κάποιον να σου πει κάτι διαφορετικό, ήταν η γλώσσα και για μένα και πολύ περισσότερο για τη γυναίκα μου, η οποία τα είχε βρει πολύ σκούρα. Έτσι αποφασίσαμε να πάμε σχολείο να πάρουμε την ελληνική επάρκεια, ήταν η μόνη λύση σε αυτό το πρόβλημα». Σ2 «Το μεγαλύτερο πρόβλημα που αντιμετώπισα ήταν η γλώσσα. Εγώ μεγάλωσα με ποντιακά, στο σπίτι μου μιλούσαμε ποντιακά, τελείωσα το πανεπιστήμιο στα ρώσικα, ελληνικά καθόλου. Έτσι πήγα σχολείο με τον αδερφό μου να μάθουμε τη γλώσσα». Σ1 «Το πρώτο και κυριότερο ήταν η γλώσσα. Εμείς μιλούσαμε ποντιακά. Εμείς καταλαβαίναμε τι μας έλεγαν, αυτοί όμως δεν μας καταλάβαιναν. Ήρθαμε εδώ, οι περισσότεροι από μας μορφωμένοι άνθρωποι και δεν μπορούσαμε να διαβάσουμε εφημερίδες, ή στην τηλεόραση στις ειδήσεις, επειδή είχε γρήγορη ροή χάναμε το νόημα». Σ8 «Στην αρχή, φυσικά, ήταν η γλώσσα και να βρει δουλειά η μητέρα μου αλλά και η οικογένεια του αδερφού μου να μείνουν σε δικό τους σπίτι. Το 1997 ήμουν δώδεκα χρονών και έπρεπε να πάω σε σχολείο. Ξεκίνησα το Δημοτικό σχολείο της περιοχής, όμως το σχολείο το ξεκίνησα τον Απρίλιο μήνα, χωρίς να ξέρω κανένα και χωρίς να ξέρω τη γλώσσα. Λόγο της ηλικίας μου πήγα στην ΣΤ' τάξη. Τον Ιούνιο, όταν τελείωσε η σχολική χρονιά οι γονείς μου σε συνεννόηση με τους δασκάλους πήραν την

απόφαση να ξαναπάω στην ίδια τάξη με σκοπό να μάθω την ελληνική γλώσσα πιο εύκολα και μην δυσκολευτώ στο Γυμνάσιο. Έτσι μπορώ να πω ότι έμεινα στην ίδια τάξη, στην έκτη δημοτικού».

Σημαντικό επίσης πρόβλημα αποτέλεσε η εύρεση εργασίας και οι οικονομικές δυσκολίες που αντιμετώπισαν. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ7 «Στην αρχή η δυσκολία ας πούμε, ήταν να βρούμε δουλειά, εγώ με τον πατέρα μου κάναμε οικοδομικές εργασίες, τα αδέρφια μου και τα δύο πήγαιναν σχολείο, οπότε μόνο εγώ και ο πατέρας μου δουλεύαμε για να συντηρήσουμε την οικογένεια μας. Αργότερα, ένα χρόνο πριν φύγω από την Κατερίνη έπιασα δουλειά σε σιδηροδρομικές γραμμές, φτιάχναμε τις γραμμές των τρένων, πρέπει να γύρισα όλη την Ελλάδα τότε, δύσκολη και βαριά δουλειά». Σ1 «Η δεύτερη δυσκολία που αντιμετωπίσαμε ήταν η επιβίωση, γιατί ενώ μας είπαν ελάτε θα σας βρούμε δουλειές θα σας δώσουμε σπίτια, όταν τελικά φτάσαμε δεν υπήρχε τίποτα, σιωπή από παντού, έπρεπε όμως κάπως να επιβιώσουμε. Μας έδιναν κάποια βοηθήματα στην αρχή για τα παιδιά μας, γιατί εμείς δεν φύγαμε με χρήματα από εκεί, απαγορευόταν να φέρουμε χρήματα, μόνο πράγματα μπορούσαμε να φέρουμε, έχεις πράγματα; Πούλησε τα για να πάρεις χρήματα». Σ3 «...Την ημέρα ψάχναμε για μεροκάματο και μετά χτίζαμε το δικό μας σπίτι. Το χτίσιμο ήταν μια περιπέτεια από μόνη της, έριξαν τα μπετά, τις κολώνες και την πλάκα από πάνω και όλα αυτά σε λιγότερο από μια βδομάδα, μας έτρεχε ο χρόνος έπρεπε να τελειώνουμε. Κρεμούσαμε κουβέρτες και χαλιά στα ανοίγματα για να μπορέσουμε να κοιμηθούμε. Κουβαλούσαμε τα πράγματα μας από τη μια μεριά του σπιτιού στην άλλη για να μπορέσουμε να χτίσουμε, να σοβατίσουμε και την άλλη μέρα πάλι ξανά τα ίδια. Μέσα σε τρεις μήνες το σπίτι ήταν κατοικήσιμο, χάρη στην βοήθεια των φίλων, ερχόταν δέκα άτομα την ημέρα και το χτίσιμο πήγαινε πολύ γρήγορα». Σ6 «Φτώχεια και πείνα, δεν είχαμε να φάμε και οι δικοί μου είχαν έξι παιδιά, λίγα σε σχέση με άλλους, οι περισσότεροι είχαν οχτώ με έντεκα παιδιά, ποιον να σκεπάσεις για το κρύο και ποιον να ταΐσεις. Το 1966 βγήκε μια απόφαση που έλεγε ότι όλα τα παιδιά των μεταναστών από πέντε χρονών και πάνω θα φύγουν από τις παράγκες και θα εγκατασταθούν σε παιδουπόλεις μέχρι οι γονείς τους να μπορέσουν να ορθοποδήσουν και να τα συντηρήσουν. Σε όλο αυτό το διάστημα που λείπαμε οι γονείς μου δούλευαν για να μαζέψουν χρήματα, να βρουν ένα σπίτι και να φύγουν από εκεί. Ο πατέρας μου με τον αδερφό μου τον μεγάλο δούλευαν σε χωράφια και οικοδομές και η μάνα μου ήταν παραδουλεύτρα σε σπίτια ελληνικά. Ότι έπαιρναν το έβαζαν

στην άκρη, έτρωγαν ότι έφερνε η μάνα μου από το σπίτι που δούλευε, ότι περίσσευε το πήγαινε στην παράγκα και έτσι περνούσαν οι μέρες. Όλοι και όλες το ίδιο έκαναν, οι γυναίκες δούλευαν στα ξένα σπίτια και οι άντρες οικοδομή και χωράφια. Εμείς στις παιδόπολη όχι ότι περνούσαμε καλύτερα αλλά τουλάχιστον τρώγαμε και κοιμόμασταν κάτω από μια στέγη. Άθλιες οι συνθήκες και εκεί αλλά ήμασταν παιδιά και τα παιδιά πάντα ψάχνουν να βρουν τι τα κάνει χαρούμενα, έτσι παίζαμε όλη μέρα όλοι μαζί χωρίς να ενοχλούμε γιατί αν έκανες το παραμικρό έπεφτε ξύλο και το βράδυ με πλήρη ησυχία λέγαμε για τους δικούς μας και ονειρευόμασταν τη μέρα που θα φεύγαμε. Πέντε χρόνια μείναμε στην παιδόπολη».

Σημαντική υποστήριξη δέχτηκαν από συγγενείς τους που ήδη έμεναν στην Ελλάδα και ήξεραν πως να διαχειρίζονται κάποια ζητήματα και τους κατεύθυναν αναλόγως. Ο Σ1 αναφέρει: «Είχαμε συγγενείς στην ίδια πόλη που μας βοήθησαν πολύ, ειδικά στην αρχή που έπρεπε να μάθουμε τα βασικά, που είναι το Δημαρχείο, η Νομαρχία, η λαϊκή αγορά, που πληρώνουμε λογαριασμούς κλπ». Ομοίως ο Σ7 «Ναι στην ίδια πόλη έμενε ο αδερφός του πατέρα μου και μας βοήθησε πολύ, ιδιαίτερα στην αρχή. Πολύ σημαντικό να έχεις κάποιον δικό σου κοντά σου, ο θείος μου μας βοήθησε να βρούμε δουλειά, να κάνουμε επαφές να μάθουμε την πόλη, να μάθουμε πως λειτουργούν τα πράγματα ... Μετά γνωρίσαμε και άλλους Πόντιους και άλλους παλινοστούντες με τους οποίους κρατάμε επαφή ακόμα και σήμερα.» και ο Σ8 «Στην αρχή όταν μείναμε στους μόνους ανθρώπους που γνωρίζαμε ήταν ο θείος με την θεία μου, ο αδερφός του πατέρα μου. Αυτοί οι άνθρωποι μας βοήθησαν πολύ στην αρχή. Επίσης τα ξαδέλφια μου, αν και μεγαλύτερα μου, με έπαιρναν μαζί τους στην βόλτα και μου γνώρισαν τους φίλους τους. Σίγα σιγά γνωρίσαμε και άλλους ανθρώπους, πόντιους και παλινοστούντες, από διάφορες περιοχές της πρώην σοβιετικής ένωσης, με τους οποίους κάναμε παρέα».

Επίσης σημαντική βοήθεια έλαβαν από γείτονες και ντόπιους κατοίκους κυρίως σε θέματα καθημερινότητας και διαβίωσης. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ4 «Συγγενείς δεν είχα γενικά, ούτε στην Ελλάδα ούτε στη Ρωσία. Φίλους απέκτησα στην πορεία πολλούς, ένας συγκεκριμένος με βοήθησε από την πρώτη μέρα σαν να ήταν αδερφός μου. Ο ίδιος μας βρήκε σπίτι, μου βρήκε δουλειά, η μάνα του μας έδινε φαγητό για πολύ καιρό. Ήταν μάνα εξ ουρανού, δεν ξέρω τι θα έκανα χωρίς

αυτόν και που θα είχαμε καταλήξει». Σ2 «Συγγενείς δεν είχαμε στο Βόλο, οι συγγενείς μας βρίσκονταν στις Σέρρες. Φίλους αποκτήσαμε με τον καιρό. Οι γονείς μου είχαν γνωρίσει μια οικογένεια ντόπιων οι οποίοι μας βοήθησαν πολύ και σε όλα. Καλοί άνθρωποι, πρόθυμοι να βοηθήσουν. Βολιώτες ήταν από γονείς Μικρασιάτες». Σ3 «Στο Βόλο γνωρίσαμε έναν γείτονα, πόντιο από τον Πόντο. Ήξερε ποντιακά και μας μετέφραζε για να μπορέσουμε να κάνουμε τα χαρτιά μας στο αλλοδαπών. Μας είχε βοηθήσει να τακτοποιηθούμε στην περιοχή, να πάμε στον ΟΑΕΔ, στην Πρόνοια σε διάφορες υπηρεσίες και τα λοιπά τις καθημερινότητας». Σ6 «Είχαμε τη θεία μου που έμενε στο Μενίδι αλλά δεν μπορούσε να μας προσφέρει και πολλά. Η ίδια με τον άντρα της είχαν έρθει με το πρώτο κύμα Ποντίων μεταναστών από το Καζακστάν το 1953. Όταν φτάσαμε εμείς το 1965 αυτοί ίσα που είχαν πάρει αυτό το σπίτι των 45τμ στο Μενίδι. Μας βοήθησαν με τα απαραίτητα, κουβέρτες, καμιά κατσαρόλα, κάλτσες, τέτοια πράγματα. Φίλοι όμως όλοι εκεί που ήταν στην παραγκούπολη, σαν οικογένεια ήταν όλοι μεταξύ τους. Βοηθούσαν ο ένας τον άλλο, έβρισκε ο ένας μια δουλειά σε εργοστάσιο ας πούμε, έπιανε το αφεντικό να ρωτήσει να φέρει και άλλους στη δουλειά, έφερνε πέντε έξι ακόμα δικούς του να δουλέψουν.

Μείζον θέμα για την εγκατάσταση και την ενσωμάτωση τους ήταν αυτό της στέγασης. Οι περισσότεροι μετανάστες, αρχικά έμειναν σε ενοίκιο και αργότερα αρκετοί απέκτησαν δικό τους σπίτι, ενώ άλλοι αγόρασαν αμέσως δικό τους σπίτι. Ωστόσο, σημειώθηκε ότι δυσκολεύονταν να βρουν κατάλυμα να μείνουν καθώς δεν τους νοίκιαζαν καταλήγοντας έτσι να μείνουν σε συγκεκριμένες περιοχές και σε κακής ποιότητας κατοικίες. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής:

Σ1 «Στην αρχή νοικιάζαμε στην Ν. Ιωνία, νομίζω πως όλοι οι Πόντιοι εκεί είχαν σπίτια. Πολύ αργότερα πήραμε δικό μας σπίτι με τα δάνεια των παλινοστούντων». Σ2 «Λοιπόν αρχικά μέναμε σε ενοίκιο στην Ν. Ιωνία Βόλου. Θαρρώ πως οι περισσότεροι πρόσφυγες εκεί έμεναν, γι 'αυτό και τα σπίτια είναι πολύ κοντά χτισμένα το ένα με το άλλο». Σ3 «Νοικιάσαμε σπίτι στην Ν.Ιωνία, στην οδό Ιατρίδη, αλλά για ένα μόλις χρόνο. Το 1991 αγοράσαμε οικόπεδο 150τμ στη περιοχή Νικόπολη Θεσσαλονίκης για 1.500.000 δρχ. για να χτίσουμε δικό μας σπίτι, γιατί δεν θέλαμε να ζήσουμε σε ενοίκιο. Σ4 «Αρχικά μείναμε σε ενοίκιο, δίναμε 50.000 δρχ, εγώ έπαιρνα από την οικοδομή 65.000δρχ τίποτα δηλαδή δεν έπαιρνα, πληρώναμε το ενοίκιο και μετά μας έμεναν 15.000 δρχ να περάσουμε

το μήνα, να πληρώσουμε λογαριασμούς και σούπερ μάρκετ. Το 2005 αγόρασα σπίτι στην ίδια περιοχή στη Νικόπολη Θεσσαλονίκης και εκεί μένω μέχρι σήμερα. Η περιοχή κατοικείται κυρίως από Πόντιους, παλιννοστούντες και μη, μου είχαν πει πως έτσι δημιουργήθηκε κιάλας αυτή η περιοχή, κάποιοι θαρραλέοι και πεισματάρηδες Πόντιοι ήθελαν να φτιάξουν από την αρχή χωριό δικό τους και έτσι έγινε». Σ7 «Αρχικά μείναμε σε ενοίκιο, στην Κατερίνη, σε ένα μεγάλο σπίτι γιατί ήμασταν και πέντε άτομα, ακριβό για τα δεδομένα της εποχής αλλά μας άρεσε και μας βόλεψε πολύ γιατί ήταν μεγάλο και άνετο. Τρία χρόνια μετά πήρα στεγαστικό δάνειο και αγόρασα διαμέρισμα στην πόλη της Κατερίνης». Σ5 «Όταν μετακόμισε η οικογένεια μου, η γυναίκα μου με το μικρότερο παιδί και ο μεγαλύτερος γιος μου με την οικογένεια του, αγοράσαμε ένα διαμέρισμά στην Νέα Ιωνία έναντι 4.500.000 δραχμών, στις εργατικές πολυκατοικίες Ξηροκάμπου. Ήταν ένα τριάρι με δυο υπνοδωμάτια. Σε αυτό μείναμε εμείς οι τρεις και η τριμελής οικογένεια του μεγαλύτερου υιού μου. Αργότερα, περίπου ένα χρόνο, ο μεγαλύτερος υιός μου αγόρασε δικό του διαμέρισμα κοντά σε μας». Σ6 «Αρχικά μείναμε στην Καλλιθέα σε παράγκες, έξι χρόνια μείναμε εκεί. Αργότερα το 1971 με ότι χρήματα είχαμε μαζέψει πήραμε ένα οικόπεδο στη Νέα Σμύρνη. Στη Νέα Σμύρνη τότε είχε μόνο χωράφια, χώριζαν τα χωράφια τα πουλούσαν για οικόπεδα και χτίζαμε. Οι περισσότεροι εκεί πήραμε οικόπεδο, βέβαια και εκεί μας έκλεβαν γιατί δεν ξέραμε γράμματα, μας έλεγαν 120τμ είναι το οικόπεδο σου και τελικά ήταν 100τμ ή 90τμ αλλά ούτε δικηγόρους είχαμε ούτε συμβολαιογράφους τίποτα, τα πληρώναμε τα παίρναμε και τα χτίζαμε».

Αξίζει να σημειωθεί πως οι περισσότεροι ερωτηθέντες δυσκολεύτηκαν να καταλάβουν πως λειτουργούσαν τα πράγματα στην Ελλάδα και αυτό γιατί είχαν μεγαλώσει σε χώρες διαφορετικής νοοτροπίας και κουλτούρας. Χαρακτηριστικά αναφέρθηκαν προβλήματα που αντιμετώπισαν λόγω γραφειοκρατίας και σχετικών χρονικών καθυστερήσεων στις επαφές τους με το ελληνικό κράτος: Σ1 «Το κυριότερο ήταν να ενσωματωθούμε με την νοοτροπία των Ελλήνων. Μας βοήθησε η ποντιακή καταγωγή μας, αλλά τα τόσα χρόνια στη Σοβιετική Ένωση μας έδωσαν άλλη νοοτροπία. Οι Έλληνες εδώ είχαν μια πιο χαλαρή ζωή από αυτή που είχαμε μάθει εμείς να έχουμε». Σ2 «Οι γονείς μου δυσκολεύτηκαν στην αρχή ναι, πέρα απ τη γλώσσα, στην Ελλάδα τα πράγματα κυλούσαν εξαιρετικά αργά, έκανες μια αίτηση στο δημόσιο και ήθελες άμεση απάντηση; Περιμένεις το λιγότερο δυο εβδομάδες. Στη Σοβιετική

Ένωση αυτό δεν υπήρχε. Γρήγορα καταλάβαμε ότι αν θέλεις κάτι από το ελληνικό δημόσιο, πρέπει να περιμένεις».

Όσον αφορά την βοήθεια που έλαβαν ειπώθηκε ότι αυτή προερχόταν από μεμονωμένα άτομα– εργαζόμενους και δεν είχε έναν ευρύτερο θεσμικό χαρακτήρα. Σχετικά με τη υποστήριξη από το κράτος αναφέρθηκε ότι λάμβαναν μόνο ένα επίδομα από την Πρόνοια. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Ιδιαίτερη βοήθεια δεν είχαμε από το κράτος, ούτε όμως δυσκολευτήκαμε να κάνουμε τα χαρτιά μας. Βγάλαμε ταυτότητες κανονικά είχαμε την ιθαγένεια την ελληνική οπότε εκεί δεν είχαμε κάποιο πρόβλημα». Σ6 «Καμία βοήθεια από το κράτος, τίποτα απολύτως. Δεν υπήρχαμε γι' αυτούς, ούτε επιδόματα ούτε τίποτα. Από το 1990 και μετά ήταν κάπως καλύτερα τα πράγματα, για αυτούς που ήρθαν τότε μετά τη λήξη της σοβιετικής ένωσης αλλά και πάλι μην φανταστείς. Μέχρι και η πολιτογράφηση άργησε, κάναμε να γραφτούμε στις λίστες 3-4 χρόνια, μέχρι τότε δεν υπήρχαμε. Να φανταστείς η πεθερά μου είναι γραμμένη στις λίστες με το όνομα του άντρα της, πριν το γάμο δεν υπήρχε πουθενά γραμμένη, στο χαρτί του γάμου της γράφει απροσδιορίστου υπηκοότητας». Σ3 «μόνη βοήθεια που είχαμε ήταν από την Πρόνοια, μας είχαν δώσει από 15.000δρχ το μήνα, για τρεις μήνες και χίλιες δραχμές το μήνα για κάθε παιδί. Δεν είχαμε κάποια άλλη βοήθεια, κάποιο επίδομα δηλαδή ή άλλη οικονομική βοήθεια (...) Όμως έκανε πολύ καλή δουλειά ο τότε δήμαρχος της Ευκαρπίας, ο Γιώργος Νιγδέλης, πολύ καλός άνθρωπος, βοήθησε πολύ κόσμο. Αυτός στην ουσία έκανε την περιοχή μας γειτονιά, έκανε οδούς, έδωσε κανονικό ρεύμα στα σπίτια, σύνδεσε την αποχέτευση και το τηλέφωνο. Περνούσε έξω από τα σπίτια των ανθρώπων και ρωτούσε τι προβλήματα είχαμε και τα έλυne αμέσως». ... Σ3 «Στην Νικόπολη, μας βοηθούσαν οι γείτονες, ο ένας γείτονας μας έδινε ρεύμα με καλώδιο όσο χιτίζαμε το σπίτι, αλλά και μετά για ακόμα τρία χρόνια μέχρι το 1995 που πληρώσαμε τη ΔΕΗ να μας βάλει κολώνα και να πάρουμε δικό μας ρεύμα. Νερό όμως πήραμε κατευθείαν, γιατί εδώ στην περιοχή η ύδρευση είναι ιδιωτική, δεν ανήκουμε στον Δήμο». Σ2 «Βοήθεια.. Βοήθεια δεν θα το έλεγα, διευκολύνσεις όμως είχαμε, ...ήταν μια κυρία που δούλευε στο νομαρχία τότε που μας εξυπηρετούσε πάντα, για τα χαρτιά μας για την ιθαγένεια, για την πολιτογράφηση για τις μεταφράσεις το πιστοποιητικών μας, ακόμα και για τα δάνεια σε αυτήν πήγαμε να μας κατατοπίσει». Σ5 «Θυμάμαι συγκεκριμένα μια κυρία που με βοήθησε πολύ. Η εν λόγω κυρία είχε μεταναστεύσει και αυτή στο Βόλο από την Μόσχα και τότε δούλευε στο ΔΟΚΠΥ του Δήμου Βόλου, μια υπηρεσία που είχε υποστηρικτικό και

συμβουλευτικό χαρακτήρα για την απασχόληση και εργασία. Μάλιστα με βοήθησε πάρα πολύ, χάρη στις πληροφορίες και τις συμβουλές τις κατάφερα σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα να αναγνωρίσω το πτυχίο μου ως Μηχανολόγος Μηχανικός, στο ΔΙ.Κ.Α.Τ.Σ.Α, που είχα πάρει το '85 από το Πολυτεχνείο του Λένινγκραντ. Με βοήθησε και στην επαγγελματική μου ανάπτυξη, πως να γνωρίσω επιχειρήσεις, πως να τις προσεγγίζω επαγγελματικά και να ανοίξω δική μου επιχείρηση (...) Μετά από χρόνια η ίδια κυρία συντέλεσε ουσιαστικά στο να πάρουμε επιδοτούμενα στεγαστικά δάνεια παλιννοστούντων από Περιφέρεια, πήραμε από 60.000 ευρώ το 2007, εγώ και ο μικρότερος γιος μου. Γνώρισα τον λογιστή μου, ντόπιος έλληνας, όταν δούλευα στην οδική βοήθεια "Express Service". Γνωριστήκαμε όταν έμεινε από λάστιχο στο δρόμο και έφτασα με το φορτηγό της οδικής να τον εξυπηρετήσω, με τον οποίον διατηρήσαμε επαγγελματική και αργότερα φιλική σχέση μετά την συνταξιοδότηση μου το 2014. Ο άνθρωπος αυτός (λογιστής) με στήριζε και με βοηθούσε κάθε φορά στα διάφορα ζητήματα που προέκυπταν στα βιβλία μου». ΣΒ «Αν και ήμουν μικρός τότε, νομίζω πως δεν είχαμε κάποια βοήθεια από το κράτος ή το Δήμο. Αργότερα, όταν έγινα δεκαοχτώ και πήγα φαντάρος, η θητεία μου διαρκούσε μόνο τρεις μήνες, γιατί είχα έρθει στην Ελλάδα μεγαλύτερος από έντεκα χρονών. Επίσης, στην προκήρυξη για τον Δήμο επωφελήθηκα ξανά από την ιδιότητα του παλιννοστούντα και πέρασα ως επιλαχών με βάση την ποσόστωση που προέβλεπε η προκήρυξη».

Υποστήριξη επίσης υπήρξε από τοπικούς συλλόγους Ποντίων που υπήρχαν στην Ελλάδα, κυρίως σε κοινωνικό και ψυχολογικό επίπεδο. Χαρακτηριστικά ο Σ1 αναφέρει: «Εννοείται πως είχαμε, απανταχού οι Πόντιοι έχουν συλλόγους και στηρίζουν την κοινότητα τους. Μάλιστα πολύ γρήγορα μπήκαμε στον Ποντιακό Σύλλογο και είχαμε ενεργή δράση. Με τα χρόνια τον εξελίξαμε όλοι μαζί με θέληση και στήριξη, ράψαμε παραδοσιακές φορεσιές ανδρικές, γυναικείες, παιδικές, είχαμε και έχουμε τμήματα μαθαίνουμε χορούς ποντιακούς, χορεύαμε προσκεκλημένοι σε εκδηλώσεις, αργότερα κάναμε και εμείς οι ίδιοι ποντιακές εκδηλώσεις και εκεί βλέπαμε πια με συγκίνηση πόσοι πολλοί είμαστε. Επίσης είχαμε και έχουμε θεατρική ομάδα, παλιότερα ανεβάζαμε παραστάσεις και πηγαίναμε και σε άλλες πόλεις, παραστάσεις στα ποντικά εννοείται, να ακούγεται η γλώσσα να μη χαθεί. Έπειτα μέσα από το σύλλογο βοηθούσαμε οικογένειες σε ανάγκη, είτε στην Ελλάδα είτε στο εξωτερικό, μαζεύαμε χρήματα και στέλναμε όπου χρειαζόταν, όλοι μαζί τα καταφέραμε. Το 2014 ανακαινίσαμε και πλήρως το κτήριο του Συλλόγου και συνεχίζουμε τις δράσεις μας. Τον αγάπησα το Σύλλογο με έκανε

να αισθάνομαι περήφανη, μου έδινε δύναμη όλη αυτή η ενότητα». Σ2 «Στον ποντιακό σύλλογο γίναμε μέλη από τις αρχές, το '97 νομίζω. Στο σύλλογο ένιωθες μια ζεστασιά, μιλούσαμε ποντιακά μεταξύ μας χορεύαμε, μαζευόμασταν και κάναμε τραπέζια, ήταν ωραία». Σ4 «Στον ποντιακό σύλλογο που ήταν στην περιοχή γίναμε μέλη κάπου το 1997, τότε μάζευαν χρήματα ή τρόφιμα και έδιναν σε όποιους είχαν ανάγκη, κάποιες φορές πήραμε και εμείς ένα πακέτο με τρόφιμα. Στο σύλλογο περνούσαμε καλά, έμαθα να χορεύω και εγώ και η γυναίκα μου, βρισκόμασταν με άλλους πόντιους, κάναμε τραπέζια, μέχρι και γάμοι γίνονταν εκεί. Λίγο λίγο από κει έμαθε και η γυναίκα μου ποντιακά». Σ6 «Οι σύλλογοι έγιναν πολύ αργότερα, τη δεκαετία του '80 νομίζω. Γραφήκαμε όλοι εκεί, πάλι ήμασταν μεταξύ ομοίων, μάθαμε τους χορούς που δεν ξέραμε οι νεότεροι, βοηθήσαμε δια αλληλογραφίας αυτούς που ήταν ακόμη στη Ρωσία να έρθουν στην Ελλάδα, στέλναμε πακέτα βοήθειας όπου χρειάζονταν. Έκαναν μεγάλο έργο τότε οι σύλλογοι. Γενικότερα μεταξύ μας υπήρχε αλληλοβοήθεια και υποστήριξη. Όπου ακούγαμε ότι χρειάζεται βοήθεια τρέχαμε να βοηθήσουμε. Φτώχεια μεγάλη αλλά ότι είχαμε δίναμε».

Όλοι ανεξαιρέτως οι ερωτηθέντες ανέφεραν ότι δημιούργησαν μακροχρόνιες σχέσεις με τους ανθρώπους που τους βοήθησαν κατά την εγκατάσταση τους στην Ελλάδα. Ακόμα περισσότερο με αυτούς που μοιράστηκαν τα ίδια προβλήματα. Σχετικές περιγραφές: Σ5 «Ναι φυσικά, με την πάροδο των ετών με τους ανθρώπους που αρχικά αλληλοϋποστηριζόμασταν και βοηθήσαμε ο ένας τον άλλον σε διάφορα θέματα, όπως δουλειάς, στέγασης και δικαιωμάτων ως πολίτες αλλά και ως παλιννοστούντες, εξελίχθηκαν σε φιλικές και οικογενειακές φιλίες. Οι άνθρωποι αυτοί δεν ήταν μόνο παλιννοστούντες αλλά και ντόπιοι Βολιώτες, οι άνθρωποι παλιότερα βοηθούσαν πιο εύκολα τον συνάνθρωπο». Σ6 «Μακροχρόνιες σχέσεις κρατήσαμε με πολλούς απ αυτούς που ήρθαμε μαζί με το ίδιο καράβι, αλλά και με αυτούς που ήμασταν στις παιδοπόλεις. Γενικώς όποιος είναι τώρα 60-62 χρονών και έχει έρθει απέξω ξέρει για τις παιδοπόλεις, όλοι έχουν κάποιον φίλο που πήγε σε αυτές. Με τα χρόνια συναντούμε διάφορους που μεγαλώσαμε μαζί εκεί μέσα. Κατά τα άλλα, με αυτούς που πήγαμε στη Νέα Σμύρνη εννοείται έχουμε επαφές, δεν ξεχνιούνται εύκολα αυτά χρόνια».

Αναφορικά με τα προβλήματα που αντιμετώπισαν κυρίως αφορούσαν ζητήματα γλώσσας καθώς κάποιοι δεν μιλούσαν καθόλου ελληνικά. Όσοι

μιλούσαν ποντιακά δεν είχαν μεγάλο πρόβλημα, εκείνοι όμως που δεν ήξεραν ούτε τα ποντιακά παρά μόνο ρώσικα, η ελληνική γλώσσα τους φαινόταν εξαιρετικά δύσκολη. Για να ξεπεράσουν αυτό το πρόβλημα, πολλοί αποφάσισαν να πάνε σχολείο να πάρουν την γλωσσική επάρκεια ελληνικής γλώσσα, καθώς ήταν η μόνη λύση σε αυτό το πρόβλημα. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ3 «Ελληνικά δεν ξέραμε τότε, μιλούσαμε μόνο ποντιακά. Τότε ήταν αρκετά μεγάλο πρόβλημα, αλλά με λίγη προσπάθεια και από τον συνομιλητή μπορούσαμε να συνεννοηθούμε. Κάποιο είχαν υπομονή να συνεννοηθούμε και κάποιοι όχι. Έπειτα τα παιδιά μου πήγαν σχολείο και έτσι σιγά σιγά τα μάθαμε καλά τα ελληνικά. Στο σπίτι μας μιλούσαμε ποντιακά και ρωσικά». Σ4 «Αυτό ήταν ένα θέμα.. Εγώ με την Ιρίνα τη γυναίκα μου μιλούσαμε ρώσικα στο σπίτι, κάποια στιγμή όταν πηγαίναμε σχολείο για την επάρκεια προσπαθούσαμε να μιλάμε μόνο ελληνικά στο σπίτι για να μπορέσουμε να εξοικειωθούμε με τη γλώσσα και να τη μάθουμε πιο γρήγορα και η αλήθεια είναι πως βοήθησε αυτό. Χρειάστηκε πολύς χρόνος για να ενσωματώσουμε τα ελληνικά στην καθημερινότητα μας και να μάθουμε να χειριζόμαστε την γλώσσα πλήρως χωρίς να σκεφτόμαστε από μέσα μας στα ρώσικα. Εγώ ας πούμε ακόμα μετρώ από μέσα μου στα ρώσικα, όταν μετρώ χρήματα για παράδειγμα. Δεν είναι εύκολο, δεν είναι όμως και ακατόρθωτο. Η ηλικία έπαιξε σημαντικό ρόλο, ήμασταν μικροί και οι δυο, με θέληση». Σ5 «Με τα ελληνικά δεν αντιμετώπισα ιδιαίτερο πρόβλημα, γιατί εγώ είχα ζήσει ήδη μερικά χρόνια πριν την άφιξη της υπόλοιπης οικογένειας και πρόλαβα να την μάθω αρκετά ώστε να μπορώ να μιλώ, να γράφω και να διαβάζω. Επίσης γνωρίζω ποντιακά από μικρή ηλικία οπότε τα ελληνικά ήταν “οικεία” στο αυτί μου». Σ6 «Καλά με τη γλώσσα περάσαμε πολλές και μεγάλες δυσκολίες. Εμείς μιλούσαμε ποντιακά όλοι και κάτι λίγα ρώσικα, κυρίως όμως ποντιακά. Τα ποντιακά ναι μεν είναι «ελληνική» διάλεκτος, δεν μας καταλάβαινε κανένας όμως. Εγώ με τον αδερφό μου πήγαμε στην παιδόπολη χωρίς να ξέρουμε ελληνικά και εκεί σχολείο δεν πήγαμε για να τα μάθουμε, πάλι ποντιακά μιλούσαμε εκεί μέσα. Οι γονείς μου επίσης, μέσα στην παραγκούπολη όλοι πόντιοι μέσα εκεί ποντιακά, έξω; Έξω αγώνα μεγάλο για να συνεννοηθούν. Πέρασε πολύς καιρός για να μάθουμε τα ελληνικά και αυτά οι μεγαλύτεροι δεν τα έμαθαν ποτέ καλά. Εγώ πήγα σχολείο στη Νέα Σμύρνη όταν γύρισα από την παιδόπολη και εκεί έμαθα να γράφω και να διαβάζω, τελείωσα το δημοτικό και ήμουν πλέον 18 χρονών δεν πήγα παρακάτω, βγήκα για δουλειά. Η μόρφωση μου φτάνει μέχρι δημοτικό, τα ελληνικά όμως τα έμαθα καλά. Μεγάλη σύγχυση με τις γλώσσες, στο σπίτι

ποντιακά στο σχολείο ελληνικά, κάποιοι άλλοι γείτονες μας μιλούσαν ρώσικα άστα να πάνε. Ο πατέρας μου μας είχε απαγορεύσει να μιλάμε ρώσικα, δεν ήθελε να θυμάται τίποτα από κει που ήρθαμε και έτσι τα ρώσικα τα ξεχάσαμε με τον καιρό». Σ8 «Στο σπίτι μας μιλούσαμε και μιλάμε έως σήμερα ρώσικα. Εμένα μου πήρε περίπου ένα έτος μέχρι να μπορέσω να επικοινωνώ ικανοποιητικά με τους φίλους μου και στα δυο χρόνια, απ' όσο θυμάμαι πλέον μιλούσα πολύ καλά, χωρίς να με πειράζουν οι φίλοι μου για τις λεκτικές γκάφες μου».

Ένα ιδιαίτερα σημαντικό πρόβλημα που αναφέρθηκε ήταν η αντιμετώπιση που είχαν από τους ντόπιους κατοίκους που τους αντιμετώπιζαν ως ξένους. Εκτός από τρεις (Σ2, Σ7 & Σ8) περιπτώσεις που δεν αντιμετώπισαν κάποιο είδους διάκριση. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Στην αρχή ναι, κυρίως εξαιτίας της γλώσσας, που δεν καταλαβαίναμε τι μας έλεγαν ακριβώς, αυτό που είπα και νωρίτερα, ήταν αυτή προσφώνηση του Ρωσοπόντιου που εμένα με εξόργιζε ειδικά όταν δούλευα στη λαϊκή, όμως αργότερα ως λογοθεραπεύτρια δεν είχα κανένα πρόβλημα». Σ2 «Δεν βίωσα καταστάσεις ρατσισμού όχι. Ίσως έφταιγε και ο χαρακτήρας μου ήμουν πολύ δυναμική και πρόσχαρη, δεν είχα κόμπλεξ με την καταγωγή μου και αυτό έβγαине και προς τα έξω. Μόνο μια φορά στη δουλειά, στο νοσοκομείο ένας συνάδερφος γιατρός, είπε στο εσωτερικό τηλέφωνο «πες τη ρωσοπόντια, να έρθει για το περιστατικό» και το τηλέφωνο το είχα σηκώσει εγώ;! . «Ωστε αυτό είναι το παρατσούκλι μου ;;>» του είπα και πρέπει να κατάπτε τη γλώσσα του». Σ6 «Ρατσισμό αισθανόμουν από τη μέρα που γεννήθηκα. Τους γονείς μου τους έδιωξαν από τον Πόντο γιατί ήταν Έλληνες, έπειτα τους διώξαν από τον Καύκασο γιατί ήταν Έλληνες, στο Καζακστάν που εγκαταστάθηκαν δεν τους ήθελαν γιατί ήταν Έλληνες, στην Ελλάδα δεν μας ήθελαν γιατί ήμασταν Ρώσοι γι' αυτούς. Η ζωή μας όλη ένας διωγμός. Εμάς στο σχολείο μας έσπρωχναν, μας έβριζαν, Ρωσοπόντιους μας ανέβαζαν, τουρκόσπορους μας κατέβαζαν, να φύγετε μας έλεγαν να γυρίσετε πίσω στους κουμουνιστές σας και άλλα πολλά και αυτά σε καθημερινή βάση. Μας φέρονταν λες και ήμασταν άνθρωποι κατώτερου Θεού». Σ7 «Η αλήθεια είναι ότι προσωπικά δεν αισθάνθηκα ποτέ κάποια περιθωριοποίηση, αλλά να πω και την αλήθεια πιστεύω ότι αυτό έχει να κάνει με τον άνθρωπο, από το πώς αισθάνεσαι με τον εαυτό σου και πως έχεις μεγαλώσει. Όποιος έκανε οποιαδήποτε νύξη απέναντι μου υποτιμητική ή με τον όρο ρωσο-πόντιος, τον έβαζα στη θέση του, γιατί όποιος γνωρίζει ιστορία ξέρει ότι αυτός ο όρος δεν στέκει. Οπότε όχι, προσωπικά δεν έχω αισθανθεί ποτέ

ρατσισμό ή οτιδήποτε άλλο σχετικό». Σ8 «Δεν αισθανθήκαμε καμία φορά ούτε διάκριση ή αποκλεισμό στην ζωή στην Ελλάδα. Ακόμα και το ότι πήγα δυο φορές στην έκτη δημοτικού αντί να πάω στο γυμνάσιο την θεωρώ σωστή απόφαση, γιατί αυτό με βοήθησε να προσαρμοστώ πιο εύκολα στα δεδομένα του ελληνικού σχολείου. Σαν παιδί και αργότερα έφηβος δεν ένιωθα ποτέ κάποιο είδος περιθωριοποίησης ή διάκρισης επειδή ήμουν από άλλη χώρα. Ίσως επειδή δεν μοιάζω για ρώσος, αλλά περισσότερο έλληνας, μπορεί να ήταν αυτό, δεν ξέρω. Θα μπορούσα να αναφέρω όμως, ένα περιστατικό κατά τη διάρκεια της στρατιωτικής μου θητείας το 2004. Αν θυμάμαι καλά, όταν παρουσιάστηκα στο κέντρο μου έδωσαν αμέσως άδεια γιατί τις προηγούμενες μέρες είχε γίνει κάποια σύρραξη μεταξύ των «ρωσοπόντιων» ή «ΡουΠου» όπως τους ονόμαζαν τότε. Μετά την άδεια μου επέστρεψα στο κέντρο για ορκωμοσία η οποία έγινε εντελώς ξεχωριστά από όλους τους υπόλοιπους φαντάρους που έκαναν παρέλαση. Σε μια ξεχωριστή αίθουσα!».

Ρωτήθηκε, επίσης, αν έφεραν μαζί τους κάποιο προσωπικό αντικείμενο από τον τόπο που έφυγαν. Σχεδόν όλοι απάντησαν πως μετέφεραν οικιακά σκεύη, λευκά είδη, φωτογραφίες και διάφορα προσωπικά μικροαντικείμενα, όπως βιβλία, εικόνες και κοσμήματα. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Τι φέραμε ε.. Τη ζωή μας ολάκερη φέραμε. Λευκά είδη, κουζινικά, μπιμπελό. Φέραμε όμως μαζί μας και κάτι άλλο πιο σημαντικό, φέραμε παράδοση, ήθη, έθιμα και αναμνήσεις. Για μένα αυτά είχαν μεγαλύτερη αξία, τα υλικά χαλάνε φθείρονται, η παράδοση μας όμως; Η γλώσσα μας η ποντιακή; Αυτά είναι τα σημαντικά. Στόχος είναι να περάσουν στις επόμενες γενιές». Σ4 «Από τη Μόσχα έφερα τη γυναίκα μου (γέλια) και μια βαλίτσα φωτογραφίες και βιβλία με κλασική λογοτεχνία. Η γυναίκα μου είχε τελειώσει φιλοσοφία και λάτρευε τα βιβλία δεν μπορούσαμε να μην τα φέρουμε και εδώ. Εγώ πήρα όσα άλμπουμ είχα στο σπίτι και ότι φωτογραφίες είχε η μάνα μου κρεμασμένες στον τοίχο, νόμιζα πως έτσι τους έπαιρνα μαζί μου. Όλα τα άλλα που υπήρχαν στο σπίτι τα χάρισα, δεν ήθελα να τα πουλήσω είχαν συναισθηματική αξία για μένα. Άλλωστε και τι να κουβαλήσεις; σεντόνια; Πιάτα και ποτήρια; Ήμασταν και τόσο μικροί που ούτε καν πιστεύαμε ότι θα μας χρειαστούν, ότι όταν θα πάρουμε ένα σπίτι δεν θα έχουμε ούτε ένα ποτήρι νερό να πιούμε. Δεν είχαμε κανέναν να μας συμβουλέψει ή να μας πει τι έκανε αυτός όταν μετανάστευσε, έτσι γεμίσαμε τις βαλίτσες μας με ρούχα, βιβλία και φωτογραφίες και οι αναμνήσεις μας από τη Ρωσία μας ακολουθούν ακόμα». Σ5 «Χμ..... τις συνταγές μαγειρικής, την κουζίνα μας! Θα μπορούσαμε να αναφέρουμε τις άπειρες συνταγές και τα καλά της μεσογειακής

κουζίνας, αλλά σαν τα φαγητά που έτρωγες όταν ήσουν μικρός και μεγάλωσες με αυτά δεν μπορούν να υποκατασταθούν! Καθώς εγώ γεννήθηκα στο Καζακιστάν και η γυναίκα μου στο Τατζικιστάν, χώρες με έντονη κουλτούρα που περιέχει και γευστική κουζίνα με καταπληκτικά φαγητά, όπως το λαγκμάν, το πλοβ και φυσικά το μπορς που το τρώνε σε ολόκληρη τη Ρωσία. Επιπλέον φέραμε την οικοσκευή μας, τα σεντόνια, τις κουβέρτες, μαγειρικά σκεύη και σχεδόν όλα μας τα ρούχα. Επίσης, κατάφερα να φέρω και το ακορντεόν μου, που το έπαιζε ο παππούς μου Κάρολος. Βέβαια σήμερα αποτελεί περισσότερο ενθύμιο παρά μουσικό όργανο». Σ6 «Τίποτα δεν έφεραν και να σου πω και την αλήθεια δεν ήθελαν και τίποτα να θυμούνται από το Καζακιστάν».

Ένα άλλο πρόβλημά τους ήταν τα χρήματα. Κάποιοι μπόρεσαν και έφεραν χρήματα μαζί τους, όπως οι Σ4 & Σ7, οι περισσότεροι όμως όχι. Βέβαια σε κάθε περίπτωση όσα χρήματα και αν είχαν μαζέψει από τη δουλειά τους ή την πώληση αντικειμένων τους στη Ρωσία αυτά κάποια στιγμή τελείωσαν. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ4 «Όταν ήρθα στην Ελλάδα είχα κάποια χρήματα για να πορευτούμε εδώ τον πρώτο καιρό που σαν νέοι τα φάγαμε τα πιο πολλά στην καλοπέραση τις πρώτες μέρες στη Θεσσαλονίκη. Που να φανταστούμε ότι μετά δεν θα έχουμε να φάμε. Μην ακούτε αυτά ότι δεν άφηναν να έχεις χρήματα μαζί σου και τέτοια, δεν ξέρω αν στο είπε κάποιος. Μια χαρά επιτρεπόταν γιατί να μην επιτρεπόταν, μαύρα (αδήλωτα) χρήματα δεν μπορούσαν να βγάλουν έξω από τη χώρα γιατί σε ελέγχανε. Αν λοιπόν είχες πουλήσει το σπίτι σου και πήρες μαύρα χρήματα φυσικά και δεν μπορούσες να τα βγάλεις έξω γιατί δεν μπορούσες να δικαιολογήσεις που τα βρήκες, αν είχες καθαρά χρήματα μια χαρά τα έβγαζες από τη χώρα». Σ7 «Είχαμε χρήματα όταν ήρθαμε στην Ελλάδα, είχαμε πουλήσει το σπίτι μας στη Μόσχα και είχαμε αυτά τα χρήματα για να κινηθούμε εδώ. Αυτά μας βοήθησαν να ξεκινήσουμε τη ζωή μας στην Ελλάδα να βρούμε σπίτι να νοικιάσουμε να το επιπλώσουμε κλπ. Βέβαια ξεκινήσαμε αμέσως δουλειά γιατί τα έτοιμα τρώνονται και πολύ γρήγορα». Σ1 «Χρήματα πολλά δεν είχαμε όταν ήρθαμε εδώ γιατί δεν μας επέτρεπαν να έχουμε χρήματα, μόνο πράγματα μπορούσαμε να έχουμε, πουλούσαμε τα πράγματα μας στη λαϊκή για να επιβιώσουμε, όπως σου είπα και νωρίτερα, ήταν απελπισία. Δουλεύαμε στις λαϊκές, όσο δουλεύαμε είχαμε χρήματα για να περάσουμε ίσα ίσα». Σ2 «Η αλήθεια είναι ότι δεν επιτρεπόταν να φέρουμε χρήματα εδώ και τόσα χρόνια μετά δεν έχω καταλάβει γιατί. Η μαμά μου πούλησε κάτι χρυσαφικά της στην αρχή για να νοικιάσουν το σπίτι. Μετά άρχισαν να καθαρίζουν

σπίτια για να βγάλουν για τα απαραίτητα». Σ3 «Όταν ήρθαμε στην Ελλάδα ξεκινήσαμε να δουλεύουμε στην λαϊκή, είχαμε βγάλει άδεια από τον Δήμο ή τη Νομαρχία, δεν θυμάμαι ακριβώς, και πωλούσαμε τα δικά μας πράγματα που φέραμε από την Ρωσία, τις οικοσκευές μας. Αυτά ήταν τα έσοδα μας, γιατί δεν μπορούσαμε να φέρουμε χρήματα απ' έξω, απαγορευόταν». Σ6 «Τρισάθλια, ούτε για τα βασικά δεν είχαμε καλά καλά. Αμέσως ο πατέρας μου και ο αδερφός μου μαζί με τους υπόλοιπους που έμεναν και αυτοί στις παράγκες βγήκαν για μεροκάματο. Δούλευαν στα χωράφια από την ώρα που ξημέρωνε μέχρι την ώρα που έδυε ο ήλιος. Αργότερα που μας έστειλαν στις παιδοπόλεις δούλευε και η μαμά μου και έτσι κατάφεραν να μαζέψουν κάποια χρήματα και να πάρουμε το οικόπεδο στη Νέα Σμύρνη, δεν είχαν παιδιά να ταΐζουν, το δικό τους το φαγητό το έφερνε η μάνα μου από το σπίτι που δούλευε και έτσι όλα τα χρήματα έμπαιναν στην άκρη». Σ8 «Τα οικονομικά μας δεν ήταν και τα καλύτερα. Όσα χρήματα είχε μαζέψει ο πατέρας μου και όσο μάζεψε η μάνα μου από την Ρωσία μπόρεσαν να αγοράσουν το διαμέρισμα που μέναμε. Στη συνέχεια τα χρήματα ήταν ίσα-ίσα για την διατροφή της οικογένειας. Για μερικούς μήνες δούλευε μόνο ο πατέρας μου ο αδερφός μου και η μητέρα μου άρχισαν να κάνουν λίγα μεροκάματα σε διάφορες προχειροδουλειές. Κατά τα άλλα μας πήρε αρκετά χρόνια μέχρι να αποκτήσουμε οικονομική σταθερότητα. Για μένα ακόμα και έφηβος το χαρτζιλίκι που είχαν άλλα παιδιά ήταν άγνωστο».

Είναι σημαντικό να αναφερθεί πως όταν ερωτήθηκαν οι συμμετέχοντες για το τι ήταν αυτό που χρειάστηκαν περισσότερο όταν έφτασαν στην Ελλάδα, η πλειοψηφία τους απάντησε χρήματα, ψυχολογική υποστήριξη, ασφάλεια και σταθερότητα. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Χρήματα και σιγουριά τι άλλο; Θέλαμε να μας βεβαιώσουν ότι θα αποκατασταθούμε, ότι μας είχαν τάξει δηλαδή». Σ3 «Την υπομονή... Να εγκλιματιστούμε, να συνηθίσουμε τη νέα ζωή, να μάθουμε τη γλώσσα και να αποκτήσουμε δικό μας σπίτι. Θα μου πείτε μα καλά δεν ήταν τα χρήματα που χρειαζόσασταν περισσότερο; Όταν ένας άνθρωπος αναγκάζεται να μεταναστεύσει ξέρει τι τον περιμένει, ξέρει ότι δεν θα έχει χρήματα, ηθική υποστήριξη χρειάζεται και ασφάλεια, τα χρήματα άμα δουλεύεις έρχονται». Σ6 «Τα χρήματα που δεν είχαμε και το φαγητό. Το πιο σημαντικό όμως ήταν ότι είχαμε ο ένα τον άλλο και δεν ήμασταν μόνοι μας. Η ενότητα είναι πολύ σημαντική σε αυτές τις συνθήκες και στη δική μας την περίπτωση υπήρχε και ενότητα και αλληλεγγύη. Σου συνέβαινε κάτι είχες κάποιον να το συζητήσεις να σε βοηθήσει να σου σταθεί».

Στην ερώτηση που αφορά την επαγγελματική τους αποκατάσταση, οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν ποικίλες. Όλοι τους εργάστηκαν άμεσα σε προσωρινές δουλείες, σε πολλές περιπτώσεις περισσότερες από μια. Σε βάθος χρόνου σχεδόν όλοι τους εργάστηκαν στο αντικείμενο τους, αναγνωρίζοντας τα πτυχία τους και κάνοντας χρήση αυτών. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Δεν άργησα πάρα πολύ να βρω δουλειά στο αντικείμενο μου, με βοήθησε η ξαδέρφη μου πάνω σε αυτό. Αναγνώρισα το πτυχίο μου στο ΔΙ.ΚΑ.ΤΣΑ, είμαι λογοθεραπεύτρια. Βρήκα δουλειά πάνω στο αντικείμενο μου και έκτοτε εργάζομαι σε αυτή τη θέση μέχρι σήμερα». Σ2 «Όταν έφτασα Ελλάδα και μέχρι να αναγνωριστεί το πτυχίο μου δούλεψα σε μια βιοτεχνία υφασμάτων και μετά σε ένα φαρμακείο ως βοηθός. Τα χρήματα ήταν καλά βοηθούσα την οικογένεια μου. Στο φαρμακείο με πήρανε γιατί τους είπα ότι είμαι γιατρός και θα τους φανώ χρήσιμη και έτσι με πήραν χωρίς πτυχίο φαρμακοποιού. Πράγματι τους φάνηκα χρήσιμη και έμεινα εκεί ως ότου διορίστηκα στο νοσοκομείο της Λάρισας, όπου εργάζομαι ως σήμερα». Σ5 «Σαν οδηγός στο φορτηγό έπαιρνα 1000 δραχμές την ώρα, επομένως όσες περισσότερες ώρες δούλευα πάνω στο τιμόνι τόσα περισσότερα χρήματα μπορούσα να φέρω στο σπίτι. Φυσικά δεν λάμβανα όλα τα ένσημα, αλλά αυτή ήταν η συμφωνία με τον εργολάβο της μεταφορικής εταιρείας. Το μήνα κατάφερνα να φτάνω περίπου 200.000 δραχμές που ήταν αρκετά ικανοποιητικά για να καλύπτουν τα έξοδα του σπιτιού. Τότε ακόμα δεν είχα αναγνωρίσει το πτυχίο μου. Το πτυχίο μου αναγνωρίστηκε από το Τεχνικό Επιμελητήριο το 2002». Σ6 «Η πρώτη δουλειά που έκανα ήταν μαραγκός. Ήμουν υπάλληλος για δέκα χρόνια σε ένα ξυλουργείο, από το 1978 μέχρι το 1988. Έπαιρνα ικανοποιητικά χρήματα. Το 1984 παντρεύτηκα, η οικογένεια της γυναίκας μου είχε μαρμαράδικο και έτσι το 1988 πήγα και εγώ στο μαρμαράδικο και έγινα μαρμαράς. Έμαθα να κάνω σχέδια στα μάρμαρα να τα σκαλίζω, ήμουν καλός σε αυτό. Είχα μπει σε μια οικογενειακή επιχείρηση και ήταν πολύ καλά και τα χρήματα και το κλίμα που επικρατούσε εκεί. Δεν είχα μόρφωση για να ακολουθήσω κάποιο άλλο επάγγελμα, το δημοτικό τελείωσα μόνο, μου άρεσε το επάγγελμα μου το αγαπούσα». Σ7 «Λοιπόν όταν ήρθα ήμουν 22 ετών, είχα τελειώσει στη Μόσχα στο πανεπιστήμιο λογοθεραπευτής – ειδικός παιδαγωγός αλλά δεν δούλεψα αμέσως στην ειδικότητα μου φυσικά. Στην αρχή δούλεψα στα οικοδομικά, λίγο καιρό στη Δράμα όταν έφτασα και αργότερα στην Κατερίνη με τον πατέρα μου. Αργότερα δούλεψα για ένα μεγάλο χρονικό διάστημα στις σιδηροδρομικές γραμμές και εντέλει κατέληξα στο Βόλο όπου

δούλεψα για πολύ λίγο ως υπάλληλος σε ένα γραφείο λογοθεραπείας για να καταλήξω να ανοίξω δικό μου γραφείο το οποίο εξελίχθηκε σε κέντρο λογοθεραπείας το οποίο διευθύνω μέχρι και σήμερα από το 2005». Σ8 «Εγώ γεννήθηκα στην Ρωσία, αλλά από την έκτη δημοτικού πήγαινα σχολείο εδώ, στα έντεκα μου δηλαδή. Αργότερα και στο Πανεπιστήμιο. Έτσι δεν χρειάστηκε να μεταφράσω και να αναγνωρίσω τις σπουδές μου όπως και έκαναν ο πατέρας μου και ο αδερφός μου. Μέχρι να πάω φαντάρος δούλεψα διάφορες, προσωρινές δουλειές, μετά το στρατό δούλεψα στη χαλυβουργία Αλμυρού για τρία χρόνια και έπειτα διορίστηκα στον Δήμο Βόλου, όπου εργάζομαι μέχρι σήμερα».

Βασικό ζητούμενο ήταν η κατανόηση των διαδικασιών με σκοπό την γρήγορη ενσωμάτωση και ένταξη στην ελληνική κοινωνία. Ως αποτέλεσμα στηρίχθηκαν κυρίως στα δικά τους κοινωνικά δίκτυα και επαφές που είχαν μεταξύ τους. Πάντα υπήρχαν δυο τρεις που μάθαιναν τι γίνεται και το μετέφεραν και στους άλλους, πχ. που ζητούσαν εργάτες που έδιναν πακέτα με φαγητό κτλ. Υπήρχε δηλαδή ενότητα μεταξύ τους και δεν υπήρχαν έχθρες, λειτουργούσαν σαν μία κοινότητα, σαν μία μεγάλη οικογένεια.

Όσον αφορά τα πρόβλημα με την επικοινωνία – γλώσσα, οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι είχαν προβλήματα στην επικοινωνία καθώς μιλούσαν ποντιακά ή ρώσικα κάτι το οποίο τους εμπόδιζε στην καθημερινή τους επικοινωνία με τους υπόλοιπους. Ωστόσο όλοι εξοικειώθηκαν με τα ελληνικά σε σχετικά σύντομο χρονικό διάστημα. Όπως αναφέρθηκε κάποιοι συμμετέχοντες πήγαν σε σχολείο για να μάθουν ελληνικά. Τέλος, χρειάστηκε πολύς χρόνος για να ενσωματώσουν τα ελληνικά στην καθημερινότητα τους και να μάθουν να χειρίζονται την γλώσσα πλήρως χωρίς να σκέφτονται από μέσα τους στα ρωσικά.

4.3 Διαβίωση, κοινωνική και επαγγελματική εξέλιξη.

Στη συνέχεια, της έρευνας οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν σχετικά με τη ζωή τους, αν είναι ικανοποιημένοι ή αν θα άλλαζαν κάτι στις επιλογές τους. Οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι είναι ικανοποιημένοι με την πορεία τους και το που βρίσκονται σήμερα, δούλεψαν, έφτιαξαν τα σπίτια τους, σπούδασαν τα

παιδιά τους, μεγάλωσαν τις οικογένειές τους, έκαναν φίλους και δεν θα άλλαζαν κάτι στις επιλογές τους. Όπως ειπώθηκε η πορεία τους αυτή τους έκανε να είναι τα άτομα που είναι σήμερα και το αποτέλεσμα τους ικανοποιεί.

Πιο συγκεκριμένα ερωτήθηκαν, αρχικά για την επαγγελματική διαδρομή τους από άφιξη έως σήμερα. Οι περισσότεροι ανέφεραν ότι ήταν κάτοχοι πτυχίων πανεπιστημιακής εκπαίδευσης, τα οποία και αναγνώρισαν στην Ελλάδα, μόνο ένας ερωτηθέντας, ο Σ4 δεν αναγνώρισε το πτυχίο του «*Με το πτυχίο μου δεν ασχολήθηκα ποτέ, ούτε το αναγνώρισα ούτε δούλεψα ποτέ σαν ηλεκτρολόγος*». Αξιοσημείωτο είναι ότι όλοι οι συμμετέχοντες άρχισαν να εργάζονται σχεδόν αμέσως μετά την άφιξη τους. Η Σ1 ανέφερε «*Δεν άργησα πάρα πολύ να βρω δουλειά στο αντικείμενο μου [λογοθεραπεύτρια] ...Αναγνώρισα το πτυχίο μου ...και έκτοτε εργάζομαι σε αυτή τη θέση μέχρι σήμερα*». Η Σ2 «*μέχρι να αναγνωριστεί το πτυχίο μου δούλεψα σε μια βιοτεχνία υφασμάτων και μετά σε ένα φαρμακείο ως βοηθός... έμεινα εκεί ως ότου διορίστηκα στο νοσοκομείο της Λάρισας, όπου εργάζομαι ως σήμερα*». Η Σ3 ανέφερε για τον άντρα της: «*δούλεψε οικοδόμος, ήταν χτίστης, στη συνέχεια πήγε για δουλειά στο εργοστάσιο, στο τυροκομείο, όπου δούλεψε μέχρι την σύνταξη του το 2018*». Ο Σ5 αναφέρει: «*στην Ελλάδα άρχισα να δουλεύω ως οδηγός φορτηγού, μετά, το 1999 ήμουν οδηγός/τεχνίτης σε οδική βοήθεια, στη συνέχεια κατάφερα να αναγνωρίσω το πτυχίο μου ως μηχανολόγος μηχανικός και να δουλέψω σαν ελεύθερος επαγγελματίας. Ξεκίνησα να είμαι σαν σύμβουλος/τεχνικός ασφαλείας (...) παράλληλα άνοιξα δική μου επιχείρηση εγκαταστάσεων φυσικού αερίου στις κατοικίες (...) ύστερα μαζί με έναν ντόπιο έλληνα, χημικό μηχανικό, συνεταιρικά ανοίξαμε την επιχείρηση επιμεταλλώσεων και κατεργασιών μετάλλων*».

Η επόμενη ερώτηση που συζητήθηκε είναι πόσο ικανοποιημένοι είναι με τις επιλογές τους γενικά και αν θα άλλαζαν κάτι. Σχεδόν όλοι τους απάντησαν ότι δε θα άλλαζαν τίποτε στη ζωή τους. Είναι ικανοποιημένοι και ευχαριστημένοι με αυτά που απέκτησαν που έχουν καταφέρει. Πιο συγκεκριμένα δόθηκαν οι εξής απαντήσεις: Σ4 «*Τώρα είμαι 52 χρονών, μέχρι τώρα έχω ζήσει μια ζωή που κάνει για επτά ζωές. Να σου πω κάτι; Τίποτα δεν θα άλλαζα, ότι έκανα και ότι έπαθα με έκαναν τον άνθρωπο που είμαι τώρα. Ίσως αν γύριζα πίσω τον χρόνο να πάλευα περισσότερο να αποκτήσω παιδιά γιατί δεν μπορούσαμε να κάνουμε*

παιδιά με τη γυναίκα μου δεν είναι ότι δεν το θελήσαμε. Τώρα 50 εκείνη 52 εγώ σαν να μεγαλώσαμε λιγάκι, αλλά για την επιλογή μου να έρθω Ελλάδα όχι δεν μετανιώνω, αν με ρωτούσες πριν 20 χρόνια μπορεί και να σου έλεγα άλλα». Αντίστοιχα ο Σ6 ανέφερε: «Όταν ήρθα στην Ελλάδα με τους γονείς μου ήμουν πολύ μικρός, θυμάμαι όμως όλα εκείνα τα μαύρα χρόνια της πείνας και της φτώχειας. Τα θυμάμαι σαν να τα έχει ζήσει άλλος, τη μετανάστευση, την παιδόπολη, την επιστροφή στους γονείς μου. Όταν ενηλικιώθηκα και μετά τα πράγματα ήταν καλύτερα. Ήμουν τυχερός, βρήκα δουλειά, παντρεύτηκα μπήκα σε μια καλή οικογένεια σαν γαμπρός, έκανα οικογένεια, παιδιά, δόξα τω Θεώ όλα πήγαν καλά. Δεν θα άλλαζα τίποτα στην πορεία μου, βέβαια μέχρι την εφηβεία μου δεν είχα και πολλές επιλογές αλλά και πάλι είχα μια τίμια οικογένεια που με έκανε αυτόν τον άνθρωπο που είμαι σήμερα».

Όσον αφορά τις σχέσεις που έχουν μεταξύ τους, οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι διατηρούν πολύ καλές επαφές με συγγενείς ή φίλους τους που ήρθαν κι αυτοί στην Ελλάδα, αν και οι περισσότεροι βρίσκονται μακριά και συναντώνται σε αραιά διαστήματα. Η Σ3 αναφέρει «Έχουμε σχέσεις με όλους σχεδόν κάθε μέρα. Με τους γείτονες πίνουμε καφέ κάθε μέρα. Με τους άλλους που μένουν πιο μακριά μιλάμε με βίντεο κλήση και συναντιόμαστε στις γιορτές. Έχουμε συγγενείς και στο Βόλο γιατί μετά από μας έφυγαν και τα αδέρφια μου από τη Ρωσία και ήρθαν και εγκαταστάθηκαν στο Βόλο. Διατηρούμε πολύ καλές επαφές και όποτε μπορούμε βρισκόμαστε δυο-τρεις φορές το χρόνο». Ομοίως ο Σ7 «Έχω άψογες σχέσεις με τους συγγενείς μου, οι οποίοι ζουν σε διάφορα μέρη της Ελλάδας, Κατερίνη, Δράμα, Θεσσαλονίκη, Βόλο και κρατάμε πολύ ζεστές επαφές μεταξύ μας. Βρισκόμαστε με κάθε ευκαιρία. Και φίλους έκανα αρκετούς, κάποιος και από το στρατό, με ένα παιδί μάλιστα που γνώρισα στο στρατό πόντιος και αυτός, γίναμε πολλοί καλοί φίλοι και κουμπάροι, τον πάντρεψα και βάφτισα και το παιδί του».

Όσον αφορά τους άλλους Πόντιους παλινοστούντες που βρίσκονται σε εγγύτητα αναφέρθηκε ότι υπάρχει βοήθεια και υποστήριξη η οποία είναι όμως περισσότερο ηθική παρά υλική, καθώς ο καθένας έχει φτιάξει τη ζωή του και ζει χωρίς κάποιες ιδιαίτερες δυσκολίες. Παλιότερα οι Πόντιοι απανταχού βοηθούσαν ο ένας τον άλλο. Τώρα πια οι περισσότεροι είναι τακτοποιημένοι. Παρόλα αυτά υποστηρίχθηκε σθεναρά ότι οι Πόντιοι από την

πρώτη μέρα που πάτησαν το πόδι τους στην Ελλάδα ήταν μια κοινότητα, βοηθούσαν και στήριζαν ο ένας τον άλλο. Αργότερα βοηθούσαν πάλι όποιον ερχόταν από την Σοβιετική Ένωση, έστελναν βοήθεια από το υστέρημα τους, φαγητό, φιλοξενούσαν κάποιες φορές Πόντιους που έρχονταν από Ρωσία μέχρι να βρουν σπίτι, γενικότερα υπήρχε αλληλοϋποστήριξη και αλληλεγγύη μεταξύ τους. Τώρα πια δεν υπάρχει παλιννόστηση και δεν έρχονται μετανάστες αλλά και πάλι είναι ενωμένοι. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ4 «Στην αρχή όταν ήρθα στην Ελλάδα με βοήθησαν πάρα πολύ και ηθικά και έμπρακτα. Με στήριξαν ψυχολογικά όταν ήμουν έτοιμος να τα παρατήσω και μου έδιναν φαγητό και χρήματα όταν δεν είχα και αυτό συνέβαινε πολύ συχνά. Οι Πόντιοι από πάντα τέτοιος λαός ήταν δοτικός, πηγες σπίτι τους; Θα κάτσεις να φας, έφτασες βράδυ από μακριά; Θα σε στρώσουν να κοιμηθείς, ξέμεινες από χρήματα θα βγάλουν από το στέρημα τους και θα σου δώσουν. Χρωστάω πολλά σε αυτούς που με βοήθησαν, τη ζωή μου και τη ζωή της γυναίκας μου. Τώρα πια δεν ξέρω τι γίνεται, δεν υπάρχει πια και η παλιννόστηση, η «βοήθεια» ας το πούμε είναι η συμπαράσταση σε δύσκολες στιγμές και αυτό μεταξύ φίλων, όχι όπως παλιά που γυρεύαμε βοήθεια από σπίτι σε σπίτι, δεν υπάρχει αυτό στις μέρες μας». Σ5 «Σήμερα, πλέον, η βοήθεια και υποστήριξη που έχουμε μεταξύ μας είναι περισσότερο ηθική παρά υλική, καθώς δεν έρχονται άλλοι παλιννοστούντες στην Ελλάδα, οι τελευταίες αφίξεις, από όσο γνωρίζω ήταν μέχρι τις αρχές του 2000. Επομένως όλοι πλέον έχουν εγκατασταθεί και συνηθίσει τη ζωή και την καθημερινότητα στην Ελλάδα. Ο καθένας ζει τη ζωή του και την ρουτίνα του, χωρίς κάποιες ιδιαίτερες δυσκολίες». Σ6 «(...) Το χτίσιμο γινόταν συλλογικά, δηλαδή ξεκινούσαν και έλεγαν πήρε ο Γιωρίκας το οικόπεδο, το Σάββατο ξεκινάμε το χτίσιμο και ξεκινούσαν και έχτιζαν το σπίτι της τάδε οικογένειας, όλοι μαζί, ο φίλος, ο γνωστός, ο φίλος του φίλου όλοι έρχονταν για βοήθεια, ακόμη και τα παιδιά βοηθούσαν, κουβαλούσαν χώμα, λάσπη ότι μπορούσαν. Το χτίσιμο γινόταν μόνο τα σαββατοκύριακα και τις αργίες για να μην χάνονται τα μεροκάματα, τα σπίτια όμως ήταν έτοιμα μέσα σε τρεις - τέσσερις μέρες, μην φανταστείτε τώρα βίλες, αλλά ήταν αξιοπρεπή και τίμια, ήταν σπίτια».

Στη συνέχεια, η έρευνα διερεύνησε αν υπάρχουν ιδιαίτεροι οικονομικοί ή επαγγελματικοί δεσμοί μεταξύ των παλιννοστούντων και άλλων Ποντίων, αν υπάρχει συνεργασία και εμπιστοσύνη μεταξύ τους. Όπως αναφέρθηκε η συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των παλιννοστούντων και Ποντίων

φυσικά και υπάρχει και είναι πολύ ισχυρή. Κυρίως έχει να κάνει με το γεγονός ότι ήρθαν από άλλη χώρα και για να ζήσουν τις ζωές τους και τις οικογένειες τους έπρεπε να προχωρήσουν μόνο «μπροστά», να δουλεύουν και να δημιουργούν, χωρίς να φοβούνται τις δυσκολίες και να ξεπερνάνε τα όποια εμπόδια συναντούσαν. Σε κάτι τέτοιες περιπτώσεις βοηθούσαν ο ένας τον άλλον χωρίς κάποιο δόλο ή απώτερο σκοπό. Σήμερα έχουν ενσωματωθεί πλήρως στην κοινωνία, χωρίς να αισθάνονται κάποια διάκριση. Μια διαφορετική απάντηση δόθηκε από τον Σ6, ανέφερε πως δεν είχαν καθόλου καλές σχέσεις με τους Πόντιους. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 *«Μα φυσικά, είναι τέτοια η κουλτούρα που δεν γίνεται να μην υπάρχουν. Αρχικά μας ενώνει η γλώσσα, έπειτα η παράδοση, επειδή ξενιτευτήκαμε αλλού δεν είμαστε όλοι Πόντιοι; Δεν υπάρχει διαφορά, απανταχού οι Πόντιοι είναι ενωμένοι και έχουν ένα κοινό, τον ξεριζωμό τους».* Σ2 *«Υπήρχε και θα υπάρχει και ξέρετε γιατί; Γιατί οι Πόντιοι έχουν την ενότητα στο αίμα τους και τον ξεριζωμό στην ιστορία τους. Το φιλότιμο του Πόντιου δύσκολα θα το βρεις. Σαφώς και δεν είναι όλοι ίδιοι ε, αλλά το μεγαλύτερο ποσοστό είναι τέτοιοι, η γιαγιά μου έλεγε «στα δύσκολα τεμέτερον να βρεις, θα σε βοηθήσει».* Σ4 *«(...) Όλοι ξέρουν την ιστορία, τι έγινε, πως ξεριζωθήκαμε, τι γενοκτονία έγινε τότε εκεί. Ενωμένοι όλοι, τι σημασία έχει αν χαθήκαμε στη μέση, Πόντιοι ήμασταν πάντα. Για να απαντήσω στην ερώτησή σου οι κοινωνικοί δεσμοί δεν έπαψαν να υπάρχουν παρά μόνο τα πρώτα χρόνια μετά τον ξεριζωμό».* Σ6 *«Έχω να πω ότι τότε το '60 δεν υπήρχαν καλές σχέσεις. Ούτε αυτοί [οι άλλοι πόντιοι] μας ήθελαν. Ρώσους μας έλεγαν. Εμάς που τη μόνη γλώσσα που μιλούσαμε ήταν ποντιακά. Με τον καιρό όμως οι σχέσεις αποκαταστάθηκαν, συνειδητοποίησαν τι είμαστε και από πού προερχόμαστε. Τότε ήταν που έγιναν και οι σύλλογοι και όλος ο Πόντος ενώθηκε ξανά».*

Οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν επίσης ποια είναι η σχέση τους με τους υπόλοιπους Έλληνες σήμερα και δεν υπήρχε κάποιος που να απάντησε ότι ξεχωρίζει από τους υπόλοιπους. Χαρακτηριστικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 *«Τόσα χρόνια εδώ έχουμε κάνει φίλους καρδιακούς, κουμπάρους, συγγένειες με γάμους όχι εξ ολοκλήρου ποντιακούς. Η ενσωμάτωση ήταν φυσικό επόμενο».* Σ4 *«Όπως με όλους. Τι διαφορές να υπάρχουν πια; Ζούμε σε μια εποχή που οι Έλληνες πρέπει να είμαστε ενωμένοι με τόσα που περνάμε. Δέκα χρόνια και βάλε οικονομική κρίση,*

η μια κυβέρνηση χειρότερη από την άλλη και εμείς θα κοιτάμε ποιος είναι Πόντιος ποιος είναι Βλάχος; Φίλους έχω πολλούς, υπαλλήλους επίσης, τι θα πει πως είναι η σχέση μου με τους υπόλοιπους Έλληνες...». Σ7 «Χωρίς προβλήματα. Δεν νομίζω ότι ξεχωρίζω από τους υπόλοιπους».

Έπειτα, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν συμμετέχουν σε κοινοτικές δραστηριότητες των Ποντίων παλιννοστούντων, αν διατηρήσαν τις παραδόσεις και τα έθιμά τους, καθώς και αν τα παιδιά τους διατηρούν τις παραδόσεις και τα έθιμά των ποντίων. Όπως υποστηρίχθηκε, δεν συμμετέχουν πλέον συχνά σε δραστηριότητες των Ποντίων παλιννοστούντων, καθώς δεν πραγματοποιούνται τακτικά. Εντούτοις, υποστήριξαν ότι τα έθιμά τους τα τηρούν και συνεχίζουν να μιλάνε ρωσικά. Σχετικά με τα παιδιά τους αναφέρθηκε ότι όσο μπορούν τους μαθαίνουν τα έθιμά τους και προσπαθούν να τους τα θυμίζουν για να μην ξεχαστούν. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Όλα! Και τη γλώσσα την ποντιακή μιλάμε με τα παιδιά μου και τα έθιμα τα τηρούμε όλα και τις παραδόσεις μας. Αυτά είναι τα σημαντικά αυτά πρέπει να περάσουν στις επόμενες γενιές. Εγώ σαν γιαγιά πλέον μεταδίδω στην οικογένεια του γιού μου όλες μας τις παραδόσεις και έθιμα και μαθαίνω ποντιακά στο εγγονάκι μου». Σ2 «Σε ποντιακές δραστηριότητες συμμετέχουμε, σε ποντιακά μαζέματα και χορούς. (...) Ότι ήξερα και δεν ήξερα από τη γιαγιά μου τα τηρώ και τα χαίρομαι, σε γιορτές, σε γάμους στην καθημερινότητα. Εννοείται και τα ποντιακά τα φαγητά, τα έχω όλα γραμμένα να μην τα ξεχάσω. Τα παιδιά μου τα ποντιακά τα καταλαβαίνουν δεν τα μιλάνε, τις παραδόσεις όσο ζω θα τις θυμίζω και θα τις ξαναθυμίζω και εύχομαι να μην ξεχαστούν». Σ5 «Σπάνια πλέον, μια φορά το έτος πηγαίνουμε στην ετήσια πρωτοχρονιάτικη πίτα του Ποντιακού Συλλόγου Μαγνησίας. Με τον κορωνοϊό πέρασαν δυο χρόνια χωρίς εκδηλώσεις, αλλά όσο έχουμε την υγεία μας θα πηγαίνουμε. Τα έθιμα μας όσο μπορούμε τα διατηρούμε και τα μαθαίνουμε στα παιδιά και εγγόνια μας».

Επίσης οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν σχετικά με τα παιδιά τους, αν σπούδασαν, αν εργάζονται και που βρίσκονται. Σε αυτή την ερώτηση σχεδόν όλοι απάντησαν με μεγάλη περηφάνια πως τα παιδιά τους σπούδασαν και αποκαταστάθηκαν επαγγελματικά. Για το που βρίσκονται οι απαντήσεις ποικίλουν, άλλοι παρέμειναν στην ίδια πόλη με τους γονείς τους, άλλοι

παντρεύτηκαν και μετακόμισαν σε άλλη πόλη. Όλοι τους, όπως αναφέρουν οι γονείς, είναι ικανοποιημένοι από την ζωή τους. Ενδεικτικές απαντήσεις δόθηκαν: Σ1 «Τα παιδιά μου μεγάλωσαν στην Ελλάδα, σπούδασαν και οι δυο και εργάζονται στην ειδικότητα τους. Το ένα παιδί, ο μεγάλος, τελείωσε ΤΕΙ Πληροφορικής και μένει μόνιμα, λόγο δουλείας στην Θεσσαλονίκη. Ο δεύτερος τελείωσε Μηχανολόγος Μηχανικός και μένει στο Βόλο. Ευτυχώς, αποκαταστάθηκαν επαγγελματικά και οι δύο και είναι καλά στη ζωή τους. Ο μεγάλος έκανε δική του οικογένεια». Σ6 «Τα παιδιά μου και τα τέσσερα μένουν στην Αθήνα, οι δυο οι κόρες μου είναι παντρεμένες με Πόντιους. Σπούδασαν όλοι τους και δουλεύουν στον τομέα τους, δόξα τω Θεώ όλα είναι τακτοποιημένα».

Τέλος, στην ερώτηση αν αισθάνονται περισσότερο πόντοι ή Έλληνες, όλοι οι ερωτηθέντες, πλην ενός, απάντησαν ότι αισθάνονται Πόντιοι! Μάλιστα η (Σ1) απάντησε ότι αισθάνεται ελληνίδα του Πόντου! Ο ένας που απάντησε ότι αισθάνεται περισσότερο έλληνας (Σ8) είναι λόγω της μικρής ηλικίας του που ήρθε στην Ελλάδα, αλλά και το περιβάλλον μέσα στο οποίο μεγάλωσε, δηλαδή, δεν είχε ιδιαίτερες σχέσεις με ποντιακές παραδόσεις και στην εργασιακή του πορεία οι συναναστροφές του ήταν πάντα με τυπικούς Έλληνες, επίσης δεν γνωρίζει ποντιακή γλώσσα.

4.4 Ικανοποίηση και μελλοντικές σκέψεις.

Το τελευταίο μέρος της έρευνας ασχολήθηκε με την ικανοποίηση των Ποντίων παλιννοστούντων από την τωρινή τους κατάσταση και τις μελλοντικές τους σκέψεις.

Αρχικά, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν γνωρίζουν να έχουν φύγει γνωστοί ή και συγγενείς τους από την Ελλάδα σε άλλη χώρα μετά από την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα. Οι συμμετέχοντες Σ1, Σ6 & Σ7 ανέφεραν ότι έχουν φύγει συγγενικά και φιλικά τους πρόσωπα για δουλειά στην Αγγλία, Γερμανία και άλλες χώρες για καλύτερη ποιότητα ζωής. Όλοι οι υπόλοιποι υποστήριξαν ότι δεν έχει φύγει κανένας συγγενής ή φίλος τους ή τα παιδιά τους. Χαρακτηριστικά ειπώθηκε: Σ1 «Ναι έχει φύγει ένας ανιψιός μου για δουλειά

στην Αγγλία για καλύτερη ποιότητα ζωής και δουλειάς, αλλά φεύγουν τόσοι πολλοί νέοι σήμερα στο εξωτερικό να βρουν δουλειά που είναι συχνό φαινόμενο». Σ6 «Ναι κατά καιρούς έφυγαν αρκετοί για τη Γερμανία τότε που είχε φύγει ένα μεγάλο κύμα μεταναστών, έφυγαν και δικοί μας, δεν ξαναγύρισαν φυσικά, βρήκαν εύφορο έδαφος εκεί, οι περισσότεροι έγιναν οδηγοί, οδηγοί νταλίκας, οδηγοί λεωφορείων. Στη Γερμανία οι περισσότεροι μετανάστες οδηγοί δουλεύουν ακόμα και σήμερα. Αυτοί που έφυγαν τότε έφυγαν για καλύτερη ζωή για να βρουν δουλειές να ταΐσουν τα παιδιά τους. Κάποιοι άλλοι έφυγαν για Σαουδική Αραβία, δούλευαν τέσσερα- πέντε χρόνια γυρνούσαν έφερναν χρήματα στην οικογένεια που είχε μείνει πίσω και μετά από λίγο καιρό ξανά έφευγαν. Στην αρχή είχαμε κρατήσει επαφές με κάποιους που έφυγαν για Γερμανία, τώρα πια χαθήκαμε και με αυτούς». Σ7 «Ναι έχει φύγει ο μικρότερος αδερφός μου για Αγγλία. Έφυγε το 2015 στα 30 του γιατί απογοητεύτηκε από όλους τους εργοδότες που είχε, δεν πλήρωναν, δεν έβαζαν ένσημα, δεν υπήρχαν καλές συνθήκες εργασίας και γι' αυτό αποφάσισε να φύγει. Τελικά φαίνεται πως καλά έκανε και έφυγε γιατί στο Λονδίνο βρήκε αμέσως δουλειά σε οικοδομικές εργασίες, τα χρήματα είναι πολύ καλά και δεν θέλει να γυρίσει πίσω. Κρατάμε επαφές εννοείται, τον έχω επισκεφτεί κιόλας. Και άλλοι συγγενείς μου έχουν φύγει για τον ίδιο λόγο σε αυτή την ηλικία, για Σουηδία, για Γερμανία και κανείς μέχρι τώρα δεν έχει γυρίσει πίσω».

Σχετικά με το πόσο ευχαριστημένοι είναι σήμερα από τον τόπο που βρίσκονται και από τη ζωή τους γενικά, οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι είναι πολύ ευχαριστημένοι από τη ζωή στην Ελλάδα. Έχουν κάνει οικογένειες, εργάζονται, έχουν μεγαλώσει τα παιδιά τους και γενικά αναφέρθηκαν θετικά σχόλια. Χαρακτηριστικά απάντησαν τα εξής: Σ2 «Είμαι πολύ ευχαριστημένη από τη ζωή μου εδώ, βρήκα ένα καλό σύντροφο και πορευτήκαμε μαζί στη ζωή και ας μην ήταν ο «Πόντιος» που ήθελε η γιαγιά μου. Όταν σε μια συζήτηση με τα πεθερικά μου λέγαμε για τους Πόντιους που παντρεύονται μεταξύ τους ο πεθερός μου είπε «τι Πόντιοι, τι Μικρασιάτες όλοι με το ίδιο καράβι ήρθαμε στην Ελλάδα». Σ4 «Γενικά είμαι πολύ ευχαριστημένη από τη ζωή μου, έχω τα παιδιά μου έχω τη δουλειά μου, έχω πολλούς φίλους, έχω την ενασχόληση μου με τον ποντιακό Σύλλογο. Την αγάπησα την Ελλάδα, παρά τις δυσκολίες που περάσαμε, είναι το σπίτι μας πια». Σ5 «Όπως είκοσι πέντε χρόνια πριν έτσι και τώρα μας αρέσει αυτή η πόλη. Είναι στη μέση της Ελλάδας, έχει βουνό και

θάλασσα. Εμείς είμαστε συνταξιούχοι πλέον αλλά τα παιδιά μας είναι νέα και εργάζονται και αφού είναι ικανοποιημένα και ευτυχημένα στο Βόλο τότε και εμείς είμαστε».

Τέλος, οι συμμετέχοντες ρωτήθηκαν αν θα επιστρέφανε ποτέ πίσω στον τόπο προέλευσης (ΕΣΣΔ) ή αν θα πήγαιναν σε άλλη πόλη ή άλλη χώρα αν υπήρχε δυνατότητα. Χαρακτηριστικό είναι ότι κανένας δεν υποστήριξε ότι θα ήθελε να επιστρέψει στον τόπο προέλευσης (ΕΣΣΔ) αλλά ούτε να φύγει σε άλλη πόλη ή άλλη χώρα. Ενδεικτικές απαντήσεις που δόθηκαν είναι οι εξής: Σ1 «Δεν νομίζω, σίγουρα όχι πλέον στην ηλικία μου, εδώ είναι τα παιδιά μου, τα εγγόνια μου, οι συγγενείς μου, οι φίλοι μου και ολόκληρη η ζωή μου, η δουλειά μου. Δόξα τω θεό τα καταφέραμε στη ζωή μας, και εδώ στην Ελλάδα πατήσαμε στα πόδια μας για μπορέσουμε να έχουμε μια ευπρεπή σύνταξη (...) Όχι σε καμία των περιπτώσεων, να ξαναφύγω και να τα φτιάξω πάλι όλα απ' την αρχή; Όχι δεν υπάρχει κανένας λόγος να το κάνω. Η ζωή μας είναι εδώ και είμαι μεγάλη πια για να επαναλάβω τον ίδιο αγώνα». Σ2 «Όχι δεν θα γυρνούσα ποτέ, ούτε μου πέρασε ποτέ απ το μυαλό να φύγω. Ποτέ δεν αισθάνθηκα Καζάκα, πάντα Πόντια ήμουν. Γιατί να φύγω, ποιος ο λόγος; Οι Πόντιοι να ξέρεις όπου πηγαίνουν ριζώνουν δύσκολα φεύγουν, άλλωστε αν είσαι καλά εκεί που είσαι που αλλού να πας; Δεν θα έφευγα όχι, ποτέ». Σ3 «Όχι, μας αρέσει εδώ, είμαστε ενωμένη γειτονιά. Κάνουμε γλέντια, γελάμε με τους φίλους μας, περνάμε καλά εδώ. Και που να πας τώρα; Πάει άπαξ και ριζώσεις που να πας; Μια ζωή αυτό ψάχναμε .. να ριζώσουμε κάπου και τώρα που τα καταφέραμε θα φύγουμε; Ούτε σαν σκέψη δεν περνάει απ' το μυαλό». Σ4 «Τα πρώτα χρόνια μου περνούσε συνέχεια από το μυαλό να επιστρέψω. Περνούσαμε πολύ δύσκολα με τη γυναίκα μου, σε τραγικό σημείο. Μετά σκεφτόμουν ότι στη Ρωσία πρώτον δεν είχα κανένα και δεύτερον εκεί μάλλον θα ήταν χειρότερα τα πράγματα σε σχέση με αυτά που περνούσαμε στην Ελλάδα. Τώρα που με ρωτάς, όχι δεν θα γυρνούσα, ξέρεις τι γίνεται στη Ρωσία τώρα; Μισθοί στο πάτωμα, δουλειές; Πρέπει να κάνεις τουλάχιστον δύο για να μπορέσεις να ζήσεις. Εδώ Ελλάδα μου και πάλι Ελλάδα μου». Σ6 «Ποτέ μα ποτέ. Ούτε σαν σκέψη δεν πέρασε ποτέ από το μυαλό μου να γυρίσω πίσω στο Καζακστάν. Κανείς δεν θα γυρνούσε από όσους ξέρω. Εκεί δεν μας ήθελαν ποτέ, δεν ενσωματωθήκαμε ποτέ στην κοινωνία των Καζάκων, εδώ (μετά κόπων στην αρχή) τις βρήκαμε τις ρίζες μας, φτιάξαμε σπίτια, οικογένειες. Ο Πόντιος όπου πήγαινε έχτιζε και ένα σπίτι, τον έδιωχναν, έφευγε σαν κυνηγημένος και πάλι απ' την αρχή, όπως λέει και το τραγούδι «πέντε οσπίτεια έχτισα, κι ασ όλα ξεσπιτούμαι, πρόσφυγας είμαι ασόκουνι μ' Θεέ μ' θα παλαλούμαι, - πέντε σπίτια

έχτισα και από όλα ξεσπιτώνομαι, πρόσφυγας είμαι από την κούνια μου, Θεέ μου θα τρελαθώ!».

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5: ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα εργασία μελέτησε το Αφιξιακό Πλαίσιο των Ποντίων παλιννοστούντων από την πρώην ΕΣΣΔ. Το Αφιξιακό Πλαίσιο αφορά τις επίσημες και ανεπίσημες δομές και θεσμούς που υπάρχουν και αναπτύσσονται σε έναν τόπο εγκατάστασης διαμορφώνοντας τη χωρική και κοινωνική κινητικότητα και ταυτότητα των μεταναστών. Μέσα από την εργασία έγινε προσπάθεια να διερευνηθεί τι προβλήματα συνάντησαν οι Πόντιοι παλιννοστούντες κατά τη εγκατάστασή τους μέσα στην Ελλάδα, αν έγιναν αντικείμενο κοινωνικών ή οικονομικών διακρίσεων/αποκλεισμού, πως διαχειρίστηκαν τα προβλήματα που αντιμετώπισαν, αν υπήρξαν θεσμικές/τυπικές δομές ή άτυπες δομές που τους βοήθησαν και αν υπάρχουν κάποια ιδιαίτερα κοινωνικά γνωρίσματα (στάσεις, νόρμες, κοινωνικές αξίες, ήθη, κτλ) της κοινότητας που διαμόρφωσαν τη χωρική και κοινωνική κινητικότητα και ταυτότητα τους.

Από την έρευνα αναδείχτηκε ότι οι Πόντιοι παλιννοστούντες είδα την Ελλάδα ως τον μοναδικό και τελικό προορισμό τους καθώς ένιωθαν πάντα ότι αποτελούσε την πατρίδα και το σπίτι τους. Τόσο η διαδρομή τους και προς τον τόπο εγκατάστασης όσο και η προσαρμογή τους στη ζωή, στις διαδικασίες και στα ήθη του τόπου έγινε ομαλά χωρίς ιδιαίτερα προβλήματα, αν και η κατάσταση που βρήκανε διέφερε από αυτό που είχαν στο μυαλό τους όταν ξεκίνησαν το ταξίδι τους ή από αυτό που τους είχαν υποσχεθεί. Αν και οι ίδιοι αισθανόταν πάντα Έλληνες, η αντιμετώπιση που έλαβαν στα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης από τους ντόπιους κατοίκους ήταν επιφυλακτικότητα και αποστασιοποίηση.

Αναφορικά με τα προβλήματα που συνάντησαν στον τόπο που εγκαταστάθηκαν, αυτά κυρίως αφορούσαν ζητήματα γλώσσας και επικοινωνίας καθώς κάποιοι δεν μιλούσαν καθόλου ελληνικά. Άλλα προβλήματα ήταν η γραφειοκρατία του ελληνικού Δημοσίου και οι χρονοβόρες διαδικασίες των επισήμων δομών να αναγνωρίσουν και να πιστοποιήσουν τα προσόντα τους. Τόσο το ζήτημα της γλώσσας όσο και οι καθυστερήσεις στην

αναγνώριση των προσόντων τους αποτέλεσαν τροχοπέδη στην εύρεση εργασίας εντείνοντας την ανασφάλεια και την αβεβαιότητα στα πρώτα χρόνια της εγκατάστασης.

Αναφορικά με τη βοήθεια που έλαβαν όπως αναφέρθηκε αυτή προερχόταν κυρίως από συγγενείς τους ή άλλους παλινοστούντες που ήδη έμεναν στην Ελλάδα και ήξεραν πως να διαχειρίζονται κάποια ζητήματα και τους κατεύθυναν αναλόγως. Επίσης σημαντική στήριξη σε θέματα καθημερινότητας και διαβίωσης έλαβαν από γείτονες και ντόπιους, αλλά και από τοπικούς συλλόγους Ποντίων που τους αγκάλιασαν και τους στήριξαν κοινωνικά και συναισθηματικά. Τέλος, σχετικά με τη βοήθεια από το κράτος αναφέρθηκε μόνο ότι λάμβαναν ένα επίδομα από την Πρόνοια, σημαντικό για τα πρώτα τους βήματα.

Στη συνέχεια, η έρευνα επικεντρώθηκε στο να διερευνήσει αν αισθανθήκαν οι συμμετέχοντες κάποιου είδους διακρίσεων, ρατσισμού, αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης στην κατοικία, στη δουλειά ή στις κοινωνικές τους σχέσεις. Γενικά, οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι δεν είχαν ιδιαίτερα προβλήματα διακρίσεων. Ωστόσο, ομόφωνα υποστηρίχθηκε ότι αντιμετώπισαν ένα είδος διάκρισης όταν τους προσφώνουσαν ως «Ρωσοπόντιους».

Σχετικά με το πως είναι η διαβίωση/διαμονή τώρα, αν είναι ικανοποιημένοι ή αν θα άλλαζαν κάτι στην πορεία τους ή τις επιλογές τους, οι συμμετέχοντες υποστήριξαν ότι είναι ικανοποιημένοι με την πορεία τους και τις επιλογές που έκαναν. Δουλέψανε, έφτιαξαν τα σπίτια τους, σπουδάσανε τα παιδιά τους, μεγάλωσαν τις οικογένειές τους, έκαναν φίλους και δεν θα άλλαζαν κάτι από την πορεία τους. Επίσης, υποστήριξαν ότι διατηρούν σχέσεις με συγγενείς ή φίλους τους που βρίσκονται σε άλλα μέρη της Ελλάδας, αλλά και με παλινοστούντες που ζουν κοντά τους, διαμορφώνοντας ένα αίσθημα κοινότητας και ομάδας.

Όσον αφορά τους ιδιαίτερους κοινωνικούς, οικονομικούς ή επαγγελματικούς δεσμούς μεταξύ τους και τη σχέση τους με τους υπόλοιπους

Έλληνες σήμερα, αναφέρθηκε ότι η συνεργασία και αλληλοϋποστήριξη μεταξύ των Ποντίων υπήρχε από πάντα και χαρακτηρίζει το λαό των Ποντίων. Ωστόσο η ένταση αυτών των δεσμών έχει μειωθεί με το πέρασμα του χρόνου καθώς σήμερα οι παλιννοστούντες έχουν ενσωματωθεί πλήρως στην κοινωνία, και δεν υφίστανται κάποια διάκριση που θα μπορούσε να συσπειρώσει την κοινότητα. Η κοινότητα ωστόσο παραμένει διακριτή καθώς τα άτομα αισθάνονται περισσότερο Πόντιοι παρά τυπικοί Έλληνες και συνεχίζουν να κρατούν ζωντανά και να μεταφέρουν τα έθιμα και τις παραδόσεις τους στις επόμενες γενιές. Επίσης συνεχίζουν να μιλάνε τη ρωσική γλώσσα.

Τέλος, οι Πόντιοι δήλωσαν ότι είναι πολύ ευχαριστημένοι από τη ζωή στην Ελλάδα. Έχουν κάνει οικογένειες, εργάζονται, έχουν μεγαλώσει τα παιδιά τους και γενικά αναφέρθηκαν με θετικά σχόλια, ενώ δηλώθηκε σθεναρά από όλους ότι δεν θα ήθελαν να επιστρέψουν στον τόπο προέλευσης (ΕΣΣΔ) αλλά ούτε να φύγουν σε άλλη πόλη ή άλλη χώρα.

Συνολικά, από την έρευνα αναδείχτηκε ότι οι Πόντιοι παλιννοστούντες κατά τη διαδρομή τους μέσα στην Ελλάδα αντιμετώπισαν κάποια προβλήματα τα οποία σχετίζονταν κυρίως με ζητήματα γραφειοκρατικά, επικοινωνίας και λιγότερο με ζητήματα διακρίσεων. Ξεπέρασαν όλα τα εμπόδια με επιμονή και υπομονή αλλά και βοήθεια από εθνοτικά, συγγενικά και προσωπικά δίκτυα. Σήμερα, είναι πολύ ευχαριστημένοι με τη ζωή τους, δεν θέλουν ούτε το σκέφτονται να επιστρέψουν πίσω ή να φύγουν για άλλον τόπο και γενικά η ζωή τους κυλά όμορφα στην Ελλάδα όντας περήφανοι που είναι Πόντιοι.

Τα συμπεράσματα της μελέτης αφορούν αποκλειστικά τους συμμετέχοντες που συμμετείχαν στην έρευνα και τις απόψεις τους για το θέμα με το οποίο ασχολήθηκε η εργασία. Ως μια πρόταση για μελλοντική έρευνα προτείνεται η διενέργεια έρευνας που θα διερευνά τις απόψεις μεγαλύτερου δείγματος συμμετεχόντων και ομαδοποιημένους ανά ηλικιακή ομάδα (πρώτης γενιάς, δεύτερης γενιάς, κτλ), σε πανελλαδικό επίπεδο, με σκοπό τη δημιουργία συγκριτικών αποτελεσμάτων μεταξύ περιοχών ή γενεών. Επίσης,

θα μπορούσαν να μελετηθούν οι απόψεις άλλων μεταναστών από την πρώην ΕΣΣΔ ή άλλων μεταναστών γενικότερα και να αποτελέσουν βάση για σύγκριση και περαιτέρω μελέτη και έρευνα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Antwerpen-Noord ως περίπτωση μελέτης τους Schillebeeckx et al (2019)
- Biehl, K. S. (2014). Exploring migration, diversification and urban transformation in contemporary Istanbul: The case of Kumkapı (Working Paper No. 14–11). Göttingen: The Max Planck Institute for the Study of Religious and Ethnic Diversity.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77–101. doi:10.1191/1478088706qp063oa
- Bryman, A. (2016). *Social Research Methods* (5th ed.). London Oxford University Press.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (2005). Introduction: The Discipline and Practice of Qualitative Research. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *The Sage handbook of qualitative research* (pp. 1–32). Sage Publications Ltd.
- Faist, T. (2015). Transnational social spaces. *Ethnic and Racial Studies*, 38(13), 2271–2274. <https://doi.org/10.1080/01419870.2015.1058502>
- Farwick, A., Hanhörster, H., Ramos Lobato, I., & Striemer, W. (2019). Neighbourhood-based social integration: The importance of the local context for different forms of resource transfer. *Spatial Research and Planning*, 77(4), 1–18.
- Galster, G., & Sharkey, P. (2017). Spatial foundations of inequality: A conceptual model and empirical overview. *The Russell Sage Foundation Journal of the Social Sciences*, 3(2), 1–33.
- Gemenetzi, G., & Papageorgiou, M. (2017). Χωρικές και κοινωνικές διαστάσεις των οικιστικών πολιτικών για τους μετανάστες και πρόσφυγες της Ελλάδας: μια κριτική επισκόπηση. *Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών*, 148, 39–74. <https://doi.org/10.12681/grsr.14709>
- Glick Schiller, N., & Çağlar, A. (2009). Towards a comparative theory of locality in migration studies: Migrant incorporation and city scale. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 35(2), 177–202.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380

Hall, S., King, J., & Finlay, R. (2017). Migrant infrastructure: Transaction economies in Birmingham and Leicester, UK. *Urban Studies*, 54(6), 1311–1327. <https://doi.org/10.1177/0042098016634586>

Hanhörster, H., & Weck, S., (2016). Cross-local ties to migrant neighborhoods: The resource transfers of outmigrating Turkish middle-class households. *Cities*, 59,193–199.

Hanhörster, H., & Wessendorf, S. (2020). The Role of Arrival Areas for Migrant Integration and Resource Access. *Urban Planning*, 5(3), 1-10. <https://doi.org/10.17645/up.v5i3.2891>

Hans, N., Hanhörster, H., Polivka, J., & Beißwenger, S. (2019). Die Rolle von Ankunftsräumen für die Integration Zugewanderter [The role of arrival areas for migrant integration]. *Raumforschung und Raumordnung*, 77(5), 1–14.

Hasiotis, I. K. (1997). *The Greeks in Russia and the Soviet Union*. (in Greek). Thessaloniki: University studio press.

Hsiao, J. C.-Y., & Dillahunt, T. R. (2018). Technology to support immigrant access to social capital and adaptation to a new country. *Proceedings of the ACM on Human–Computer Interaction*, 2(70), 1–21.

Langdridge, D. (2004). *Introduction to Research Methods and Data Analysis in Psychology*. Harlow: Pearson/Prentice Hall.

Lindquist, J., Xiang, B., & Yeoh, B. S. (2012). Opening the black box of migration: Brokers, the organization of transnational mobility and the changing political economy in Asia. *Pacific Affairs*, 85(1), 7–19.

Meeus, B., Arnaut, K., & van Heur, B. (Eds.). (2019). *Arrival infrastructures: Migration and urban social mobilities*. London and New York, NY: Palgrave Macmillan.

Morgan & Smircich *Review*, 5(4), 491–500. <https://doi.org/10.2307/257453>

Noble, G. (2009). Everyday cosmopolitanism and the labour of intercultural community. In A. Wise & S. Velayutham (Eds.), *Everyday multiculturalism* (pp. 46–65). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Patton, M.Q. (1990). *Qualitative evaluation and research methods* (2nd ed.). Newbury Park, CA: Sage

Phillimore, J., Humphris, R. and Khan, K., 2018. Reciprocity for new migrant integration: Resource conservation, investment and exchange. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 44(2), pp.215-232.

Plickert, G., Côté, R. R., & Wellman, B. (2007). It's not who you know, it's how you know them: Who exchanges what with whom? *Social Networks*, 29(3), 405–429. <https://doi.org/10.1016/j.socnet.2007.01.007>

Pratsinakis, M. (2013). Contesting national belonging: An established–outsider figuration on the margins of Thessaloniki, Greece. Doctoral Thesis. Amsterdam: Ipskamp Drukkers.

Pratsinakis, M. (2021). Ethnic return migration, exclusion and the role of ethnic options: 'Soviet Greek' migrants in their ethnic homeland and the Pontic identity. *Nations and Nationalism*, 27, 497–512.

Sametipour, A. (2017). Ethnographic study of Facebook usage among the Persian and Arabic-speaking refugees and asylum seekers in asylum center in Utrecht. *Medienimpulse*, 55(3), 1–40.

Samouilidis, C. (2002). *The history of the Pontic Hellenism*. Athens: Livani.

Saunders, D. (2011). *Arrival city: How the largest migration in history is reshaping our world*. London: William Books.

Schillebeeckx, E., Oosterlynck, S., & de Decker, P. (2019). Migration and the resourceful neighborhood: Exploring localized resources in urban zones of transition. In B. Meeus, K. Arnaut, & B. van Heur (Eds.), *Arrival infrastructures* (pp. 131–152). London: Palgrave Macmillan.

Schmiz, A., & Kitzmann, R. (2017). Negotiating an Asiatown in Berlin: Ethnic diversity in urban planning. *Cities*, 70, 1–10.

Sideri, E. (2006). *The Greeks of the former Soviet Republic of Georgia: Memories and practices of diaspora*. London: University of London.

Triantaphyllidou A., & Veikou, M. (2002). The hierarchy of Greekness. Ethnic and national identity in Greek immigration policy, *Ethnicities*, 2(2), 189-208.

Van Ham, M. and Manley, D., 2012. Neighbourhood effects research at a crossroads. Ten challenges for future research introduction. *Environment and Planning A*, 44(12), pp.2787-2793.

Van Kempen, R. and Wissink, B., 2014. Between places and flows: Towards a new agenda for neighbourhood research in an age of mobility. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 96(2), pp.95-108.

Wessendorf, S. (2019). Pioneer migrants and their social relations in super-diverse London. *Ethnic and Racial Studies*, 42(1), 17–34.

Wessendorf, S., & Phillimore, J. (2019). New migrants' social integration embedding and emplacement in superdiverse contexts. *Sociology*, 53(1), 1–16.

Wise, A., & Velayutham, S. (Eds.). (2009). *Everyday multiculturalism*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Xanthopoulou-Kyriakou, A. (1991). The diaspora of the Greeks of the Pontos: Historical background. *Journal of Refugee Studies*, 4(4), 357–363.

Xiang, B., & Lindquist, J. (2014). Migration infrastructure. *International Migration Review*, 48(1), 122–148.

Αγτζίδης, Β., (1997), Παρευξείνιος Διασπορά. Οι Ελληνικές εγκαταστάσεις στις Βορειοανατολικές περιοχές του Εύξεινου Πόντου, Αφοι Κυριακίδη, Θεσσαλονίκη.

Βεργίδης, Δ. (1994). Η Επιμόρφωση Ομογενών από την πρώτη Σοβιετική Ένωση μία πρώτη προσέγγιση, Πρακτικά 1ο Συνεδρίου Ελλάδας Δημοκρατιών της πρώην Σοβιετικής Ένωσης. Εκπαίδευση και Διαπολιτισμική Επικοινωνία, Πάτρα.

Γαλάνης, Π. (2018). Ανάλυση δεδομένων στην ποιοτική έρευνα. Θεματική ανάλυση. *Αρχεία Ελληνικής Ιατρικής*, 35(3), 416-421.

Δαμανάκης, Μ., (1998), Η εκπαίδευση των παλιννοστούντων και αλλοδαπών μαθητών στην Ελλάδα, Διαπολιτισμική Προσέγγιση Gutenberg, Αθήνα.

Ίσαρη, Φ., & Πουρκός, Μ. (2015). Ποιοτική μεθοδολογία έρευνας [Προπτυχιακό εγχειρίδιο]. Κάλλιπος, Ανοικτές Ακαδημαϊκές Εκδόσεις. <http://hdl.handle.net/11419/5826>

Κασιμάτη, Κ., (2000), «Προβλήματα ένταξης εθνοτικών ομάδων και αλλοδαπών στην ελληνική κοινωνία», Επιμέλεια Κούλα Κασιμάτη: Φαινόμενα Κοινωνικής Παθογένειας σε ομάδες κοινωνικού αποκλεισμού, Αθήνα.

Κοτσιώνης, Π., (1997), «Η Παλιννόστηση των Ποντίων Ομογενών από Εκπαιδευτική Σκοπιά», Νέα Παιδεία, Τεύχος 84, σ.σ.130-142.

Μουσούρου, Λουκία Μ. *Μετανάστευση και μεταναστευτική πολιτική στην Ελλάδα και την Ευρώπη*. Gutenberg, 1991.

Παστραπά, Ε. (2003). Η Ενσωματωση των παλινοσπουτων στο Ν. Ροδοπης. Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο. Αθήνα.
<https://estia.hua.gr/file/lib/default/data/8617/theFile>

Σοφιάδης, Ν. "Εκδηλώσεις ρατσισμού στην καθημερινή ζωή των Παλινοσπουτών Ομογενών από τις χώρες της τ. ΕΣΣΔ." στο *Κασιμάτη, Κ.(επιμ.), Φαινόμενα Κοινωνικής Παθογένειας σε Ομάδες Κοινωνικού Αποκλεισμού, Αθήνα, Γενική Γραμματεία Απόδημου Ελληνισμού και ΚΕΚΜΟΚΟΠ (2000).*

Φακιολάς, Ρ. "Η ενσωμάτωση των Ελληνοποντίων στην Ελληνική κοινωνία." *Νομικές και κοινωνικοπολιτικές διαστάσεις της μετανάστευσης στην Ελλάδα (2001): 129-156.*

Χασιώτης, Ιωάννης Κ. *Επισκόπηση της ιστορίας της νεοελληνικής διασποράς.* Βάνιας, 1993.

Νόμος 2910/2001 - ΦΕΚ 91/Α/2-5-2001 «Είσοδος και παραμονή Αλλοδαπών στην Ελληνική Επικράτεια, κτήση της Ελληνικής Ιθαγένειας με πολιτογράφηση και άλλες διατάξεις»

ΕΙΥΑΑΠΟΕ (2001), Έκθεση πεπραγμένων ΕΙΥΑΑΠΟΕ 1991-2001, τ. 6. Αθήνα: ΕΙΥΑΑΠΟΕ.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτήσεις Συνέντευξης:

Προηγούμενα μονοπάτια

1. Θα θέλατε να περιγράψετε την πορεία σας έως ότου φτάσατε στην Ελλάδα?
2. Φεύγοντας από την χώρα σας (χώρα αφετηρίας), ποιος ήταν ο προορισμός εγκατάστασης που είχατε στο μυαλό σας (πόλη και χώρα, αν ήταν διαφορετική από την Ελλάδα) και γιατί?
3. Για ποιους λόγους ήρθατε και εγκατασταθήκατε στη συγκεκριμένη πόλη? Μένατε σε άλλη πόλη αρχικά?
4. Αντιμετωπίσατε δυσκολίες στην προσπάθειά σας να φτάσετε εδώ/σε αυτό το μέρος (πόλη εγκατάστασης)? Ποίες?

Υποδομές Άφιξης

1. Πώς ήταν η κατάσταση όταν φτάσατε εδώ (πόλη εγκατάστασης)? Ήταν διαφορετική από ό,τι φανταζόσασταν/περιμένατε?
2. Ποια προβλήματα και δυσκολίες αντιμετωπίσατε;
3. Είχατε φίλους ή και συγγενείς στην ίδια περιοχή, σας βοήθησαν?
4. Που μένατε αρχικά? Πως αποκτήσατε το πρώτο σας σπίτι? Νοικιάσατε ή αγοράσατε?
5. Καταλάβατε εύκολα πώς λειτουργούν τα πράγματα εδώ; Σας βοήθησε κάποιος ή κάτι να μάθετε πράγματα?
6. Είχατε βοήθεια από το κράτος/δήμο/φορείς? Από ποιους και ποία ήταν αυτή?
7. Είχατε βοήθεια από συλλόγους, ομάδες ατόμων ή μεμονωμένα άτομα και ποια? Είχατε βοήθεια από ντόπιους «Έλληνες» ή από άλλους μετανάστες?
8. Δημιουργήσατε μακροχρόνιες σχέσεις με κάποιους από αυτούς τους ανθρώπους?

9. Είχατε πρόβλημα με την επικοινωνία – γλώσσα, ποια γλώσσα μιλούσατε μέσα στο σπίτι σας?
10. Αισθανθήκατε κάποιου είδους διακρίσεων, ρατσισμού, αποκλεισμού ή περιθωριοποίησης στην κατοικία, στη δουλειά ή στις κοινωνικές σας σχέσεις?
11. Υπήρχε κάτι που φέρατε μαζί σας από τον τόπο που φύγατε (πρώην ΕΣΣΔ)?
12. Ποια ήταν η οικονομική σας κατάσταση όταν ήρθατε στην Ελλάδα; Είχατε μαζί σας χρήματα ή άλλα μέσα για να ξεκινήσετε τη ζωή σας εδώ, και πόσο/ποια?
13. Τι ήταν αυτό που χρειαστήκατε περισσότερο όταν φτάσετε εδώ?
14. Σχετικά με την επαγγελματική σας αποκατάσταση πως ήταν τα πράγματα? Που βρήκατε αρχικά δουλειά και πόσο ικανοποιητική ήταν? Με τι απολαβές? Μπορέσατε να κάνετε χρήση των προσόντων σας, της μόρφωσης και των δεξιοτήτων σας?

Τόπος εγκατάστασης

1. Ποια ήταν η επαγγελματική σας διαδρομή από τη στιγμή της άφιξης σας ως σήμερα?
2. Πως είναι η διαβίωση/διαμονή τώρα? Είστε ικανοποιημένος? Θα αλλάζατε κάτι στην πορεία σας? στις επιλογές που κάνατε?
3. Διατηρείτε επαφές με συγγενείς ή φίλους σας που ήρθαν κι αυτοί στην Ελλάδα?
4. Υπάρχει βοήθεια και υποστήριξη από τους υπόλοιπους Πόντιους παλιννοστούντες? Αν ναι, σε ποιούς τομείς κυρίως?
5. Υπάρχουν ιδιαίτεροι κοινωνικοί, οικονομικοί ή επαγγελματικοί δεσμοί μεταξύ των παλιννοστούντων? Υπάρχει συνεργασία, αλληλοϋποστήριξη και εμπιστοσύνη μεταξύ σας?
6. Υπάρχουν ιδιαίτεροι κοινωνικοί δεσμοί μεταξύ των παλιννοστούντων και των άλλων Ποντίων?
7. Ποια είναι η σχέση σας με τους υπόλοιπους Έλληνες σήμερα;

8. Συμμετέχετε σε κοινοτικές δραστηριότητες των Ποντίων παλινοστούντων?
9. Διατηρήσατε τις παραδόσεις και τα έθιμά σας? – γλώσσα?
10. Τα παιδιά σας, σπούδασαν? εργάζονται? Που βρίσκονται?
11. Τα παιδιά σας διατηρούν τις παραδόσεις και τα έθιμά των ποντίων?
12. Σε κλίμακα 0-5 πόσο Πόντιος ή Έλληνας θα λέγατε ότι αισθάνεστε;

	<u>5</u>	<u>4</u>	<u>3</u>	<u>2</u>	<u>1</u>	<u>0</u>	<u>1</u>	<u>2</u>	<u>3</u>	<u>4</u>	<u>5</u>	
<u>Αισθάνομαι περισσότερο Πόντιος</u>												<u>Αισθάνομαι περισσότερο τυπικός Έλληνας</u>

Μελλοντικά μονοπάτια

1. Έφυγαν γνωστοί ή και συγγενείς σας από την Ελλάδα σε άλλη χώρα μετά από την εγκατάστασή τους στην Ελλάδα? Μετά από πόσα χρόνια? Ποια ήταν τα αίτια? Κρατάτε επαφή μαζί τους?
2. Πόσο ευχαριστημένοι είστε σήμερα από τον τόπο που βρίσκεστε; Από τη ζωή σας γενικά;
3. Θα επιστρέφατε πίσω στον τόπο προέλευσης (ΕΣΣΔ)?
4. Θα πηγαίνατε σε άλλη πόλη ή άλλη χώρα αν υπάρχει δυνατότητα; Σε ποια/ποιες;